

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
ННІ «Каразінський інститут міжнародних відносин та туристичного бізнесу»
Кафедра світової політики, дипломатії та туристичного бізнесу

ДО ЗАХИСТУ
завідувач кафедри світової
політики, дипломатії та
туристичного бізнесу
доц. Анатолій ПАРФІНЕНКО

Кваліфікаційна магістерська робота

на тему: **«ЕВОЛЮЦІЯ ВІДНОСИН США І КИТАЮ
НАПРИКІНЦІ ХХ – В ПЕРШІЙ ЧВЕРТІ ХХІ СТОЛІТТЯ:
ПОЛІТИЧНІ ТА ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ»**

Виконав: студент 6 курсу, групи УКР-61
Спеціальність 291 «Міжнародні відносини,
суспільні комунікації та регіональні студії»

Мартишко Ігор Антонович

(прізвище та ініціали)

Керівник: к.екон.н., доц. Сідоров М.В.

(прізвище та ініціали)

Рецензент: д.екон.н., доц. Зайцева А.С.

(прізвище та ініціали)

Підсумкова оцінка:

за національною шкалою: _____

кількість балів: _____

Голова Екзаменаційної комісії

Велієв Фаріз Тейюб огли

(підпис)

(прізвище та ініціали)

Міністерство освіти і науки України

Харківський національний університет імені В.Н.Каразіна

Навчально-науковий інститут «Каразінський інститут міжнародних відносин та туристичного бізнесу»

Кафедра світової політики, дипломатії та туристичного бізнесу

Рівень вищої освіти (освітньо-кваліфікаційний рівень) другий (магістерський)

Напрямок підготовки _____

Спеціальність 291 «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії»

ЗАТВЕРДЖУЮ

завідувач кафедри світової політики
дипломатії та туристичного бізнесу
доц. Парфіненко А.Ю.

“ ____ ” _____ 2025 року

ЗАВДАННЯ
на кваліфікаційну роботу магістра

Мартишко Ігоря Антоновича
(прізвище, ім'я, по батькові студента)

1. Тема роботи «Еволюція відносин США і Китаю наприкінці XX – в першій чверті XXI століття: політичні та економічні аспекти»

Керівник роботи Сідоров Михайло Вадимович, к. економ. н., доцент

Затверджені наказом по університету № 4001-5/3239 від 15.09.2025

2. Строк подання студентом роботи 20.11.2025 р.

3. Перелік питань, які потрібно розробити:

Розглянути еволюцію відносин США і Китаю як об'єкт міжнародно-політичних досліджень; охарактеризувати понятійно-категоріальний апарат дослідження; дослідити соціально-політичний та економічний профіль США та КНР; проаналізувати процес нормалізації стосунків США й КНР та розвиток партнерських відносин двох держав у 1970-х – 1980-х рр.; оцінити особливості американо-китайської взаємодії у 1990-х – на початку 2000-х рр.; дослідити процес посилення геополітичного суперництва між США та КНР у 2010-х –

першій половині 2020-х рр.; проаналізувати зростання економічної взаємозалежності США та КНР у XXI ст.; охарактеризувати причини, перебіг і наслідки торгівельних війн між Сполученими Штатами та Китаєм; дослідити американсько-китайське технологічне суперництво та його вплив на глобальну і регіональну економічну безпеку.

4. План роботи

№ з/п	Назви етапів роботи
1	Розділ 1. Теоретико-методологічні основи і джерельна база дослідження
2	Розділ 2. Трансформація американо-китайських відносин в останній третині XX – в першій чверті XXI ст.
3	Розділ 3. Економічний вимір двохсторонніх відносин США і КНР

Дата видачі завдання 20.05.2025 р.

Студент

підпис

Керівник роботи

підпис

Ігор МАРТИШКО
ініціали, прізвище

Михайло СІДОРОВ
ініціали, прізвище

АНОТАЦІЯ

Мартишко І.А. Еволюція відносин США і Китаю наприкінці ХХ – в першій чверті ХХІ століття: політичні та економічні аспекти

Робота присвячена комплексному аналізу трансформації двосторонніх відносин між Сполученими Штатами Америки та Китайською Народною Республікою від завершення холодної війни до початку 2020-х років. У дослідженні розкрито теоретико-методологічні підходи до вивчення взаємодії двох провідних глобальних акторів, уточнено зміст основних понять, що характеризують динаміку американсько-китайського стратегічного суперництва. Проаналізовано ключові політичні та економічні фактори, які визначили еволюцію двостороннього діалогу, включаючи торгівельну взаємозалежність, інституційні рамки співпраці та зростання системних протиріч.

Висвітлено історичні етапи розвитку партнерства і конфронтації – від політики «конструктивної взаємодії» до формування конкуренції великих держав. Особливу увагу приділено впливу глобалізації, технологічного розвитку та зміни міжнародної структури влади на характер відносин між США та КНР. Визначено основні тенденції та можливі сценарії подальшої еволюції взаємодії у політичній та економічній сферах.

Ключові слова: США, Китай, міжнародні відносини, стратегічна конкуренція, політична взаємодія, економічне співробітництво, глобальна політика

Martyshko I.A. Evolution of U.S.–China Relations from the Late 20th to the First Quarter of the 21st Century: Political and Economic Aspects.

The study provides a comprehensive analysis of the transformation of bilateral relations between the United States of America and the People's Republic of China from the end of the Cold War to the early 2020s. The research outlines the theoretical and methodological approaches to examining the interaction between two major global actors and clarifies the meaning of key concepts characterizing U.S.–China strategic competition. It analyzes the principal political and economic factors shaping the evolution of the bilateral agenda, including trade interdependence, institutional frameworks of cooperation, and the emergence of systemic contradictions.

The work highlights the historical stages of partnership and confrontation – from the policy of “constructive engagement” to the formation of great-power rivalry. Particular attention is paid to the role of globalization, technological development, and changes in the international power structure in influencing the dynamics of U.S.–China relations. Major trends and possible scenarios for future political and economic interaction are identified.

Keywords: United States, China, international relations, strategic competition, political interaction, economic cooperation, global politics.

ЗМІСТ

Вступ	4
Розділ 1. Теоретико-методологічні основи і джерельна база дослідження	8
1.1. Еволюція відносин США і Китаю як об'єкт міжнародно-політичних досліджень	8
1.2. Понятійно-категоріальний апарат дослідження	14
1.3. Соціально-політичний та економічний профіль США та КНР.....	18
Розділ 2. Трансформація американо-китайських відносин в останній третині XX – в першій чверті XXI ст.	26
2.1. Нормалізація відносин США й КНР та розвиток партнерських відносин двох держав у 1970-х – 1980-х рр.....	26
2.2. Особливості американо-китайської взаємодії у 1990-х – на початку 2000-х рр.	35
2.3. Посилення геополітичного суперництва між США та КНР у 2010-х – першій половині 2020-х рр.	45
Розділ 3. Економічний вимір двохсторонніх відносин США і КНР	54
3.1. Посилення економічної взаємозалежності США та КНР у XXI ст.	54
3.2. Торгівельні війни між Сполученими Штатами та Китаєм: причини, перебіг, наслідки	62
3.3. Американо-китайське технологічне суперництво і його вплив на глобальну та регіональну економічну безпеку	70
Висновки.....	81
Список використаних джерел	86

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Наприкінці XX – у першій чверті XXI століття відносини між Сполученими Штатами Америки та Китайською Народною Республікою стали одним із ключових чинників трансформації глобального політичного та економічного порядку. Динаміка двосторонньої взаємодії визначила нові параметри міжнародної конкуренції та співпраці, що безпосередньо впливають на стабільність сучасної системи міжнародних відносин. Еволюція контактів між США та КНР відбувалася під впливом глибоких структурних змін світової економіки, зміни технологічних укладів та перерозподілу центрів сили. Зростання економічної могутності Китаю і прагнення США зберегти домінуючі позиції сформували складний простір різновекторних взаємодій. Відносини між двома державами поступово набула рис системного суперництва, не втрачаючи при цьому окремих проявів співпраці. На політичному рівні це зумовило суперечливість стратегічних підходів обох сторін. На економічному рівні – формування асиметричної взаємозалежності, що стала визначальною для світогосподарських процесів.

Комплексне вивчення еволюції відносин США та Китаю є надзвичайно важливим через стрімке посилення їхнього впливу на архітектуру сучасної міжнародної системи. Поглиблення стратегічної конкуренції між двома провідними державами світу визначає нові ризики для глобальної та регіональної безпеки, а також формує довгострокові тренди економічного розвитку. Зміна балансу сил між США та КНР безпосередньо впливає на міжнародні інституції, багатосторонню дипломатію та регіональні інтеграційні процеси. Зростання технологічного суперництва загострює боротьбу за домінування у сфері інновацій, штучного інтелекту, кібербезпеки та стратегічних виробничих ланцюгів. Торгівельні війни та санкційні режими спричинили суттєву перебудову глобальних ринків, що продовжує впливати на міжнародну економіку. Водночас обидві держави зберігають необхідність взаємодії у сферах кліматичної політики, боротьби з глобальними загрозами та регулювання світової торгівлі. Саме ця суперечлива комбінація конкуренції та співпраці

потребує поглибленого наукового осмислення. Таким чином, дослідження американсько-китайських відносин дозволяє краще зрозуміти логіку сучасних міжнародних процесів і спрогнозувати подальший розвиток світового порядку.

Ступінь вивченості проблеми. Науковий інтерес до американо-китайських відносин значно зріс упродовж останніх десятиліть, що відображено у широкому колі досліджень як зарубіжних, так і вітчизняних авторів. Значний внесок у вивчення проблеми зробили Г. Кіссинджер [49] та його фундаментальна праця «On China», що висвітлює історичну логіку зовнішньої політики КНР. Американські дослідники Дж. Най [40] і Р. Кеохейн [37] розглядали питання взаємозалежності та трансформації глобального порядку. У центрі уваги китайських аналітиків, зокрема Ван Цзісі [28] та Чжао Тін'яна [29], перебували стратегічні наміри США та моделі поведінки КНР. Європейські дослідники, серед яких Ф. Закарія [32] та Т. Крістенсен [36], зосереджували увагу на еволюції політичних та економічних аспектів двосторонніх відносин. В українській науковій традиції питання ролі США та Китаю в міжнародній системі досліджували О. Зеркаль [12], Г. Перепелиця [6] та І. Кудріна [7]. Сукупність цих праць створює міцну теоретичну основу, однак поглиблений системний аналіз еволюції американсько-китайської взаємодії кінця XX – першої чверті XXI ст. залишається необхідним.

Об'єкт дослідження – двосторонні відносини між США та Китаєм.

Предметом дослідження – політичні та економічні аспекти еволюції відносин між США і Китаєм наприкінці XX – у першій чверті XXI століття

Мета дослідження – розкрити зміст, особливості та основні тенденції розвитку політичних і економічних відносин між США та КНР наприкінці XX – у першій чверті XXI століття.

Для досягнення мети дослідження планується розв'язання наступних **завдань**:

- розглянути еволюцію відносин США і Китаю як об'єкт міжнародно-політичних досліджень;

- охарактеризувати понятійно-категоріальний апарат дослідження;
- дослідити соціально-політичний та економічний профіль США та КНР;
- проаналізувати відносини США й КНР та розвиток партнерських відносин двох держав у 1970-х – 1980-х рр;
- оцінити особливості американо-китайської взаємодії у 1990-х – на початку 2000-х рр. ;
- дослідити процес посилення геополітичного суперництва між США та КНР у 2010-х – першій половині 2020-х рр. ;
- проаналізувати зростання економічної взаємозалежності США та КНР у XXI ст. ;
- охарактеризувати причини, перебіг і наслідки торгівельних війн між Сполученими Штатами та Китаєм;
- дослідити американсько-китайське технологічне суперництво та його вплив на глобальну і регіональну економічну безпеку.

Методи дослідження. У роботі застосовуються системний метод, що дозволяє комплексно оцінити політичні та економічні процеси у двосторонніх відносинах. Історичний метод дає змогу простежити послідовність етапів розвитку американо-китайської взаємодії. Порівняльний метод використовується для зіставлення політичних стратегій обох держав. Структурно-функціональний аналіз дозволяє визначити функціональні характеристики механізмів двосторонньої взаємодії. Метод аналізу документів застосовується для вивчення нормативних актів і міжнародних угод. Прогностичний метод дає можливість оцінити можливі сценарії майбутніх відносин між США та КНР. Емпіричні методи забезпечують опрацювання фактичного матеріалу та статистичних даних.

Інформаційна база дослідження містить широкий комплекс робіт зарубіжних і українських науковців, офіційних документів, аналітичних звітів та статистичних матеріалів. Значне місце займають роботи Г. Кіссинджера «On China» та З. Бжезінського «The Grand Chessboard», які формують теоретичне

підґрунтя розуміння стратегічного мислення США та КНР. Важливими є праці Дж. Міршаймера «The Tragedy of Great Power Politics» та Ф. Фукуяма «The End of History and the Last Man», що допомагають інтерпретувати поведінку великих держав у контексті системних трансформацій. У дослідженні використовуються роботи Г. Аллісона «Destined for War: Can America and China Escape Thucydides's Trap?», що аналізує природу стратегічного зіткнення США та Китаю. Китайські автори, зокрема Ван Цзісі та Янь Сюетун, досліджують зовнішньополітичні пріоритети Пекіна. Економічні аспекти двосторонньої взаємодії розкриваються у працях Н. Рубіні, Д. Родріка та Л. Фрімена. В українському науковому середовищі значущими є дослідження Г. Перепелиці, О. Зеркаль, присвячені глобальній безпеці та трансформації міжнародного порядку. Додатково використовуються аналітичні звіти RAND Corporation, Brookings Institution та Carnegie Endowment for International Peace. Сукупність цих джерел забезпечує комплексне й об'єктивне висвітлення заявленої проблематики.

Структурно робота складається із вступу, трьох розділів, висновків та списку використаних джерел. Містить 93 сторінки тексту, 8 рисунків, 3 таблиці. Список використаних джерел включає 61 найменування літератури, з них 40 електронних публікацій.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ І ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ДОСЛІДЖЕННЯ

1.1. Еволюція відносин США і Китаю як об'єкт міжнародно- політичних досліджень

Американо-китайські відносини пройшли довгий шлях трансформацій і сьогодні є одними з найважливіших та найскладніших у світі. Вони формувалися протягом десятиліть, змінюючись від відвертої ворожнечі до партнерства і знову до конкуренції. Ця динамічна еволюція привертає значну увагу науковців, оскільки взаємодія між США і КНР суттєво впливає на глобальні процеси та відображає загальні тенденції міжнародних відносин.

Після Другої світової війни і встановлення комуністичного режиму в Китаї у 1949 р. відносини між США та КНР швидко перейшли у фазу конфронтації. Корейська війна 1950–1953 років стала прямим зіткненням: китайські війська вступили у бій проти сил ООН, очолюваних США, фактично воюючи з американцями на Корейському півострові [37; 51]. Вашингтон відмовився визнати комуністичний уряд у Пекіні, натомість підтримував на міжнародній арені тайванський режим (Республіку Китай) і застосовував політику ізоляції КНР. В основі стратегій США 1950–1960-х лежало стримування комунізму в Азії (зокрема, через союзи АНЗЮС, СЕАТО та військову присутність у Кореї й В'єтнамі) [12]. Китай у цей час був тісно прив'язаний до СРСР і декларував боротьбу з «американським імперіалізмом», пріоритетом його зовнішньої політики стало забезпечення безпеки революційної держави – аж до прямого військового протистояння з США в Кореї та погроз силового «возз'єднання» з Тайванем. У результаті в 1950-х і на початку 1960-х офіційні контакти між Вашингтоном і Пекіном були майже повністю відсутні, а відносини залишалися відкрито ворожими.

Вагомі зміни відбулись наприкінці 1960-х – на початку 1970-х років, коли конфронтація поступилася місцем обережному діалогу. Передумовою цього

стала глобальна геостратегічна зміна: радянсько-китайський розкол і прагнення США використати Китай як противагу СРСР. У 1971 р. так звана «пінг-понгова дипломатія» започаткувала потепління, а вже в лютому 1972 р. президент Річард Ніксон здійснив історичний візит до Пекіна [51]. Підписане тоді Шанхайське комюніке закріпило принципові рамки порозуміння: сторони погодилися обговорювати складні питання (насамперед тайванське) і фактично розпочали процес нормалізації взаємин [51]. Спільний інтерес стримувати радянську експансію переважив ідеологічні розбіжності – і для Вашингтона, і для Пекіна зближення стало стратегічно вигідним кроком [24]. Хоча встановлення повноцінних дипломатичних відносин зайняло ще сім років (США визнали КНР лише у 1979 р., одночасно припинивши офіційні зв'язки з Тайванем) [51], вже до кінця 1970-х колишні противники перейшли до обмеженої стратегічної взаємодії, об'єднані спільною метою послабити вплив Москви.

У 1980-х роках американо-китайське зближення досягло найвищої точки на тлі останнього етапу холодної війни. Пріоритетом США залишалася протидія СРСР, тож Вашингтон розвивав неформальний союз із Пекіном: адміністрація Р. Рейгана, попри жорстку антикомуністичну риторику, у 1982 р. уклала з Китаєм Третю спільну комюніке і навіть дозволила Пекіну придбавати деякі американські військові технології для зміцнення обороноздатності проти радянської загрози [53]. Візит Рейгана до Пекіна в 1984 р. підтвердив прагнення продовжувати співпрацю, започатковану за Ніксона, на новому рівні. Для Китаю 1980-ті стали періодом економічних реформ та відкритості (політика Ден Сяопіна), і стабільні стосунки з США були критично важливими для отримання західних інвестицій, технологій і доступу до ринків. Хоча між країнами залишалися ідеологічні та політичні суперечності, спільний противник уособлював настільки серйозну загрозу, що обидві сторони відкладали розбіжності. Навіть трагічні події на площі Тяньаньмень в червні 1989 р., після яких США тимчасово заморозили контакти і ввели санкції, не зруйнували фундамент відносин – на початку 1990-х діалог поступово відновився [53].

Закінчення холодної війни в 1991 році стало потужною глобальною трансформацією, що докорінно змінила контекст двостороннього діалогу США і Китаю. Зникнення спільного радянського противника позбавило відносини колишнього стратегічного підґрунтя, і постало питання про новий формат взаємодії. Спочатку після розпаду СРСР спостерігалось зростання напруженості: США критикували КНР за порушення прав людини (особливо після подій 1989 р.), тоді як Китай остерігався однополярної гегемонії Америки. Вже за кілька років підхід Вашингтона змінився – у вересні 1993 р. президент Білл Клінтон проголосив політику «конструктивної взаємодії» з Пекіном, яка передбачала розширення економічних зв'язків попри політичні розбіжності [53]. У результаті 1990-ті роки стали періодом поступального втягування Китаю до світової економіки: США підтримали вступ КНР до міжнародних інституцій (надання статусу постійного торговельного партнера, переговори про вступ до ГАТТ/СОТ), заохочували ринкові реформи в Китаї. Глобалізація створила нові можливості для співпраці – товарообіг між країнами зростав, американські транснаціональні компанії інвестували у китайську економіку, а дешеві китайські товари заповнили ринок США. Водночас адміністрація США продовжувала порушувати питання демократизації та ядерного нерозповсюдження у діалозі з Пекіном, що подекуди викликало тертя. У цілому ж наприкінці ХХ ст. дві держави підтримували робочі відносини і шукали взаємної вигоди у новому світовому порядку, попри різницю ідеологічних систем та рівня розвитку [5].

Початок ХХІ століття приніс інші глобальні виклики, які позначилися на американсько-китайському діалозі. Терористичні акти 11 вересня 2001 р. раптово переорієнтували зовнішню політику США: головним пріоритетом Вашингтона стала глобальна боротьба з тероризмом і війни в Афганістані та Іраку, що тимчасово відсунуло китайський напрям на другий план. Китай підтримав міжнародні антитерористичні зусилля США (наприклад, голосував за антитерористичні резолюції в Радбезі ООН, приєднався до глобальної коаліції проти терору) і прагнув не загострювати відносин, зосередившись на внутрішньому розвитку. Проте вже невдовзі новий глобальний злам – світова

фінансово-економічна криза 2008 року – відчутно вплинув на обидві країни. Ця криза оголила глибину їхньої взаємозалежності та одночасно підсилила відчуття зміни балансу: економіка США пережила рецесію, тоді як Китай, незважаючи на труднощі, утримав високі темпи зростання і почав розглядатися як новий центр глобальної економічної ваги [51]. У вересні 2008 р. КНР вперше випередила Японію і стала найбільшим іноземним кредитором США (обсяг китайських вкладень в американські держоблігації досяг ~\$600 млрд) [51], що підкреслило її ключову роль у фінансовій стабільності Сполучених Штатів. А вже у 2010 р. Китай обігнав Японію за розміром ВВП і став другою економікою світу, поступаючись лише США [51].

У другому десятилітті XXI ст. світові геополітичні та технологічні зрушення знову позначилися на відносинах Вашингтона і Пекіна. Адміністрація Барака Обами проголосила «pivot to Asia» – стратегічний поворот до Азійсько-Тихоокеанського регіону, прагнучи посилити там дипломатичну і військову присутність США на тлі зростання впливу Китаю [51]. Паралельно відбувалася цифрова революція: стрімкий розвиток інтернет-технологій, соцмереж, штучного інтелекту відкрив новий фронт суперництва двох держав. Сполучені Штати все гостріше реагували на технологічний ривок КНР (зокрема, на державні програми «Made in China 2025» і лідерство в 5G), розглядаючи його як загрозу своїй техно-економічній першості [37]. Показовим епізодом стала ситуація навколо корпорації Huawei: у 2018 р. адміністрація Дональда Трампа запровадила проти неї санкції і заборонила американським відомствам використовувати обладнання Huawei, звинувачуючи компанію у співпраці з китайською розвідкою, тоді як Пекін назвав ці дії «торгівельним булінгом» і втручанням у чесну конкуренцію [51]. Того ж року розгорілася відкрита торговельна війна: США запровадили мита на сотні найменувань китайських товарів, на що Китай відповів симетричними тарифами – протистояння двох найбільших економік загрожувало дестабілізацією світових ринків [51]. Одночасно зросла націоналістична риторика: Вашингтон почав відкрито говорити про протистояння авторитаризму (в особі КНР) і мобілізувати

союзників по НАТО та в Індо-Тихоокеанському регіоні, тоді як Пекін дедалі гучніше заявляв про «століття сходження Китаю» і право на захист своїх інтересів, у тому числі силовими методами (що видно із нарощування військового потенціалу і побудови баз у Південно-Китайському морі).

На початку 2020-х років світова система зіткнулася з новими потрясіннями, які безпосередньо відбилися на відносинах США–КНР. Глобальна пандемія COVID-19 стала безпрецедентним викликом: спочатку вона спонукала певну координацію (наприклад, спільне обговорення заходів на самітах G20), але швидко переросла у взаємні звинувачення, що ще більше підірвало двосторонню довіру [54]. Адміністрація Дональда Трампа поклала відповідальність на Китай за масштаб розповсюдження вірусу, тоді як Пекін звинувачував США у політизації пандемії – напруга різко зросла, в 2020 р. сторони навіть обмінялися висилкою дипломатів та закриттям консульств у Х'юстоні і Ченду [54]. На цьому тлі в США сформувався рідкісний двопартійний консенсус щодо стримування Китаю як головного стратегічного конкурента – цю лінію продовжила і адміністрація Джо Байдена, зберігши мита та інші жорсткі заходи Трампа [37]. Китай, своєю чергою, активізував зусилля зі зміцнення власної глобальної ролі: просуваючи проєкт «Один пояс, один шлях» і концепцію «спільноти єдиної долі», Пекін фактично кинув виклик домінуванню Заходу та вимагає перегляду деяких норм старого порядку. Відтак все частіше лунають оцінки про формування нової двополюсної конфігурації або навіть повернення до холодної війни – вже між США і Китаєм [26]. Хоча пряма військова конфронтація залишається малоімовірною (з огляду на взаємну ядерну стримувальність), стратегічне протистояння розгортається в економічній, технологічній та ідеологічній площинах (табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Порівняльна таблиця стратегічних підходів США до Китаю за
адміністраціями

Президент	Період	Що відбулося
Річард Ніксон	1969–1974	Початок нормалізації відносин, візит Ніксона до Пекіна 1972 р., підписання Шанхайського комюніке.
Джеральд Форд	1974–1977	Підтримання курсу Ніксона, продовження дипломатичних контактів із КНР.
Джиммі Картер	1977–1981	Встановлення офіційних дипломатичних відносин між США та КНР у 1979 р., ухвалення «Закону про відносини з Тайванем».
Рональд Рейган	1981–1989	Стратегічне партнерство проти СРСР, обмежене військово-технічне співробітництво, напруженість через продаж зброї Тайваню.
Джордж Буш-старший	1989–1993	Санкції після подій на площі Тяньаньмень, але збереження стратегічного діалогу.
Білл Клінтон	1993–2001	Поглиблення економічної інтеграції, підтримка вступу КНР до СОТ, зростання торгівельних потоків.
Джордж Буш-молодший	2001–2009	Формула «відповідальної зацікавленої держави», співпраця після 9/11, технологічне стримування КНР.
Барак Обама	2009–2017	«Поворот до Азії», посилення присутності в Індо-Тихоокеанському регіоні, протидія КНР у Південно-Китайському морі.
Дональд Трамп	2017–2021	Торгівельна війна, масові тарифи проти КНР, санкції проти Huawei, початок технологічного суперництва.
Джозеф Байден	2021–по т.ч.	Коаліційне стримування КНР (AUKUS, QUAD), розвиток технологічних альянсів, політика часткового економічного розмежування.

Джерело: [19]

З позицій реалістичної парадигми американо-китайські відносини постають як боротьба за владу і вплив між двома найбільшими державами, що діють у анархічному середовищі міжнародної системи. Реалісти наголошують на невідворотності конфліктного суперництва між США і КНР у разі зміни балансу сил: зростання могутності Китаю автоматично сприймається як загроза панівному статусу Америки [37]. У цьому підході основна увага приділяється військово-стратегічним аспектам – гонці озброєнь, союзам та «дилемі безпеки».

Ліберальний підхід пропонує іншу оптику – він підкреслює значення економічної взаємозалежності, міжнародних інституцій та внутрішньополітичних чинників у відносинах США і КНР [31; 53]. Згідно з лібералами, глибокі торгівельно-фінансові зв'язки між двома найбільшими економіками світу служать потужним стримуючим фактором проти відкритого конфлікту.

Конструктивістський підхід зосереджується на нематеріальних чинниках – ідеях, ідентичностях, культурних уявленнях – у поясненні характеру відносин між США та Китаєм. Конструктивісти стверджують, що суперництво чи партнерство визначається не лише об'єктивними силовими показниками, а й тим, як сторони сприймають одна одну та самих себе у міжнародній системі [46]. Зокрема, образ Китаю в американському дискурсі (як «комуністичної диктатури» чи як «відповідального актора») впливає на політику Вашингтона, так само як історичний досвід «століття принижень» формує свідомість Пекіна і його чутливість до будь-яких спроб втручання ззовні [57].

Таким чином, еволюція відносин між Сполученими Штатами Америки та Китайською Народною Республікою від конфронтації до стратегічної взаємодії, а згодом до нинішнього суперництва демонструє складність і неоднозначність цього феномену. На різних історичних етапах взаємини змінювалися під впливом глобальних трансформацій – від біполярного протистояння до однополярності та зародження нової біполярності – але незмінним залишалося те, що американсько-китайський тандем суттєво впливає на форму міжнародного порядку і привертає пильну увагу експертної спільноти.

1.2. Понятійно-категоріальний апарат дослідження

У сучасній науці понятійно-категоріальний апарат виступає фундаментальною основою теоретичного аналізу міжнародних процесів, забезпечуючи концептуальну чіткість, логічну цілісність та методологічну визначеність дослідження. У контексті вивчення еволюції відносин між Сполученими Штатами Америки та Китайською Народною Республікою наприкінці XX – у першій чверті XXI століття важливо окреслити коло базових понять, що відображають характер, динаміку та багатовимірність цієї взаємодії. До них належать категорії стратегічної конкуренції, економічної взаємозалежності, балансу сил, геополітичної рівноваги, нормалізації відносин,

а також поняття, що характеризують торгівельно-економічні конфлікти, санкційні режими, механізми стримування та технологічне змагання.

Поняття «стратегічна конкуренція» у міжнародних відносинах визначається як довготривале системне суперництво між великими державами за провідні позиції у військовій, економічній, технологічній та політичній сферах. Як зазначають американські дослідники, у XXI столітті стратегічна конкуренція стала ключовою парадигмою опису відносин між США та Китаєм, що зафіксовано, зокрема, у Стратегії національної безпеки США 2017 року, де Китай уперше офіційно визначено як «стратегічного конкурента» [60]. У науковій літературі підкреслюється, що зміст цього поняття еволюціонував: якщо у 1970-х воно означало контрольоване суперництво між США і СРСР, то на початку XXI ст. відображає багатовимірне, структурне і практично незворотне змагання Вашингтона і Пекіна за формування правил та норм міжнародного порядку. У цьому контексті стратегічна конкуренція трактується як реальність сучасної двосторонньої взаємодії, як модель поведінки провідних держав і як інструмент формування зовнішньополітичної стратегії [50].

Ключовим компонентом сучасних американо-китайських взаємин є «економічна взаємозалежність», що означає глибоку інтеграцію економік, у межах якої торгівельні, інвестиційні та фінансові зв'язки набувають системоутворюючого характеру. Після нормалізації відносин та особливо після вступу КНР до Світової організації торгівлі у 2001 році економічна взаємозалежність США й Китаю стала однією з наймасштабніших у світі. Двостороння торгівля стрімко зросла, а Китай перетворився на одного з найбільших кредиторів США, тримаючи значну частину американського державного боргу [25]. Ця модель взаємозалежності створила новий формат економічної динаміки, який одночасно зменшує ризик прямого конфлікту та посилює вразливість обох сторін до економічного тиску.

Поняття «баланс сил» традиційно використовується для визначення співвідношення потужностей ключових міжнародних акторів, що забезпечує відносну стабільність міжнародної системи. У другій половині XX ст. баланс сил

мав біполярний характер і визначався домінуванням США та СРСР [32]. Розпад Радянського Союзу спричинив період однополярності, у якому США стали провідною силою глобального порядку. Проте стрімке економічне зростання КНР на межі XX–XXI століть призвело до формування нового розподілу сил, який дедалі частіше описується як перехід до дво полюсної або навіть багатопольної моделі [33]. У цьому контексті поняття «геополітичної рівноваги» відображає пошук нового стабільного конфігураційного балансу між США та Китаєм у світовій системі.

Поняття геополітичної рівноваги означає стан міжнародної системи, у якому співвідношення сил між ключовими акторами забезпечує стабільність, мінімізує ризик ескалації та перешкоджає домінуванню будь-якої однієї держави. У класичній теорії Г. Морґентау («Politics Among Nations») рівновага сил – це механізм, що гарантує стримування гегемонії та підтримує системну стабільність [12]. У сучасних умовах, за оцінкою Дж. Міршаймера, геополітична рівновага у відносинах США–КНР характеризується напругою між американською стратегією збереження регіонального домінування в Індо-Тихоокеанському регіоні та зростаючими можливостями КНР змінити правила гри на користь багатопольності [28]. Китайські дослідники, такі як Чжан Юнньї та Ван Цзісі, трактують сучасну рівновагу не як статичний баланс, а як «динамічну взаємодію кооперації та суперництва», у якій обидві держави одночасно обмежують можливості одна одної та змушені співпрацювати через глобальні виклики [36]. Таким чином, геополітична рівновага виступає не лише результатом розподілу матеріальних потужностей, а й індикатором стабільності міжнародної системи та прогнозованості поведінки великих держав.

У межах двосторонніх відносин важливим є також поняття «нормалізації взаємин», що означає процес відновлення офіційних дипломатичних каналів, налагодження діалогу та формування інституціональних механізмів співпраці. Нормалізація відносин США та КНР у 1970-х роках створила основу для подальшого розширення економічних, політичних та безпекових контактів, які стали визначальними для розвитку нової архітектури міжнародних відносин.

Санкційні режими у міжнародній політиці визначаються як формалізовані правові та економічні обмеження, запроваджені державою або групою держав проти іншого суб'єкта з метою корекції його зовнішньополітичної поведінки. За визначенням Г. Гафбауера, Д. Шотта та К. Елліот («Economic Sanctions Reconsidered»), санкції – це інструмент примусу, що використовує економічну взаємозалежність як важіль тиску для досягнення політичних результатів без застосування військової сили [43]. У контексті відносин США–КНР санкційні режими особливо активізувалися після 2018 року та охопили сфери торгівлі, інвестицій, високих технологій (зокрема обмеження проти Huawei, SMIC, ZTE), захисту інтелектуальної власності та контролю над напівпровідниковою промисловістю. Як зазначає Н. Рубіні, ці санкції формують «нову геоекономічну норму», в якій економічні інструменти використовуються як засіб стримування технологічного зростання Китаю [32]. Санкційні режими також мають нормативний вимір: вони спираються на законодавство США (International Emergency Economic Powers Act, Export Control Reform Act) і доповнюються рішеннями союзників, що підсилює їх вплив на глобальні ринки.

У теорії міжнародних відносин механізми стримування (deterrence mechanisms) визначаються як комплекс інструментів політичного, військового, економічного й технологічного впливу, спрямованих на недопущення дій потенційного опонента шляхом формування у нього переконання, що ціна агресії буде неприйнятно високою. Як зазначав Т. Шеллінг, ефективність стримування залежить від «зрозумілого сигналу» про готовність відповісти, тоді як Г. Кана і А. Вольстеттера підкреслювали значення матеріальної спроможності реалізувати цю відповідь [26]. Сучасні дослідники (зокрема М. Грін та Е. Фрідберг) виділяють декілька ключових механізмів стримування у політиці США щодо Китаю: військове стримування (розгортання сил у Індо-Тихоокеанському регіоні, розвиток коаліцій QUAD і AUKUS), економічне стримування (контроль експорту, обмеження доступу до капіталу та технологій), технологічне стримування (обмеження у сфері напівпровідників, ІІІ, телекомунікацій), дипломатичне стримування (система альянсів та партнерств),

а також інформаційне стримування (захист критичної інфраструктури й протидія впливовим операціям) [26]. Механізми стримування у відносинах США–КНР мають багаторівневий характер і спрямовані не лише на зменшення здатності Пекіна змінювати регіональний баланс сил, а й на формування передбачуваного середовища, у якому стратегічне змагання відбувається під контролем і без переходу до прямої конфронтації.

Особливе місце у понятійному апараті займає категорія «торгівельного конфлікту», що відображає ситуацію цілеспрямованого застосування тарифних та нетарифних бар'єрів, санкцій і заходів економічного тиску. У відносинах США та Китаю такі конфлікти загострилися з кінця 2010-х років, коли адміністрація США почала активно використовувати торговельні інструменти для обмеження економічного впливу КНР [24]. Паралельно з цим розвивалося «технологічне суперництво», яке охоплює сфери штучного інтелекту, кібербезпеки, телекомунікацій, виробництва напівпровідників та контролю над критично важливими технологіями. У науковій літературі це суперництво трактується як стратегічна боротьба за домінування у технологічних ланцюгах вартості, від яких залежать майбутні геоекономічні позиції держав.

У сукупності понятійно-категоріальний апарат дослідження дозволяє окреслити структуру та логіку сучасної американсько-китайської взаємодії. Стратегічна конкуренція, економічна взаємозалежність, геополітична рівновага, торговельні конфлікти та технологічне суперництво формують комплексну систему двосторонніх відносин, що поєднує елементи співпраці, суперництва, взаємозалежності та стримування. Саме ці категорії створюють аналітичну рамку для подальшого вивчення політичних і економічних аспектів еволюції американо-китайських відносин у зазначений період.

1.3. Соціально-політичний та економічний профіль США та КНР

Сполучені Штати Америки і Китайська Народна Республіка сьогодні постають як дві провідні світові держави з різними політичними системами та економічними моделями, що сформувалися під впливом історичних обставин і внутрішніх особливостей. США наразі залишаються єдиною наддержавою, хоча Китай швидко наближається за потужністю – очікується, що близько середини XXI століття КНР може досягти паритету з Америкою за економічним і військовим потенціалом.

Політична система США – президентська республіка з чітким поділом влади на законодавчу, виконавчу і судову гілки, що закріплено Конституцією і забезпечує систему стримувань і противаг [27]. Сполучені Штати є найстарішою сучасною федерацією, до складу якої входять 50 штатів із значним рівнем автономії в питаннях внутрішнього самоврядування [15]. Вся законодавча влада належить Конгресу (двопалатному парламенту, що складається з Палати представників і Сенату), тоді як виконавча влада очолюється президентом, обраним загальнонаціональною демократичною процедурою [15].

Внутрішні особливості американської політики істотно впливають на зовнішню політику держави. США традиційно керуються своїми демократичними цінностями у міжнародних справах: підтримка прав людини, розвиток демократії та «відкриті двері» у торгівлі були елементами американської зовнішньої політики ще з початку XX століття [12]. Політична система зі стримуваннями і противагами означає, що різні актори впливають на формування зовнішнього курсу – президент визначає загальний напрям, але Конгрес контролює бюджет, ратифікує договори і може вводити санкції або обмеження, відбиваючи настрої американського суспільства [37]. Так, двопартійний консенсус у США щодо жорсткішого курсу на Китай частково зумовлений внутрішніми факторами – зростанням скептицизму до Китаю серед виборців та обох партій, які прагнуть показати «жорсткість» у передвиборчих перегонах. Зміна адміністрацій теж впливає: прихід до влади різних президентів здатен змінити тон міжнародної політики США. Наприклад, адміністрація Дональда Трампа, спираючись на націоналістичні настрої частини населення,

проголосила курс «America First» і розпочала торгівельну війну з Китаєм, тоді як Джо Байден, спираючись на іншу електоральну базу, почав відновлювати альянси, хоча в ставленні до КНР теж зберіг конкурентний підхід [8]. Важливо зазначити, що у 2025 році більшість населення США надає перевагу Республіканській партії (57%), тоді як підтримка Демократичної партії становить 42%. Лише 1% опитаних не визначилися або відмовилися відповідати, що свідчить про високий рівень політичної поляризації та чітку партійну ідентифікацію виборців (рис. 1.1).

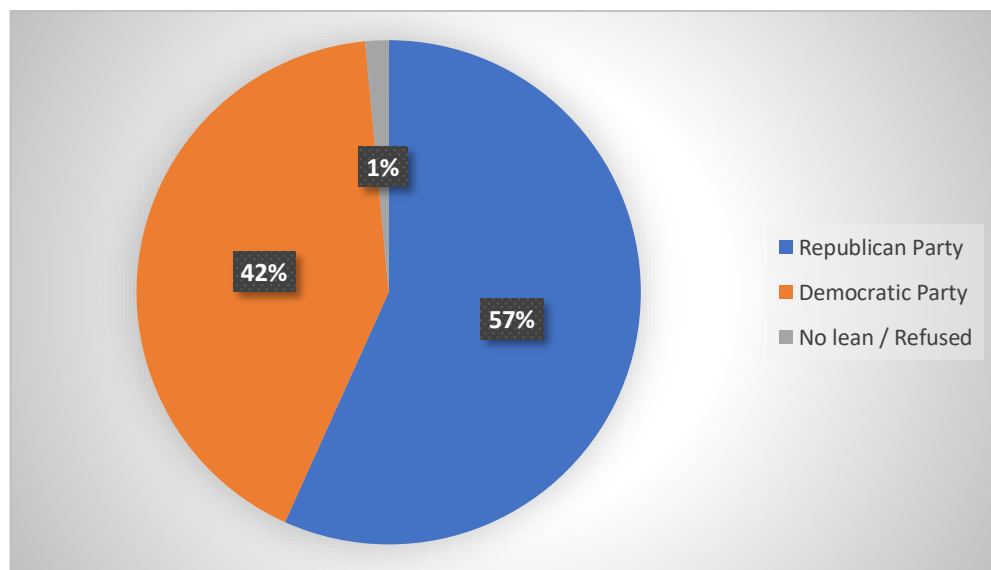

Рис. 1.1. Підтримка політичних партій серед населення США у 2025 р., % [8]

Китайська Народна Республіка має принципово іншу політичну систему – однопартійну соціалістичну державу, в якій усі важелі влади зосереджені в руках Комуністичної партії Китаю (КПК) [31]. Згідно з Конституцією КНР, Комуністична партія здійснює керівну роль у державі, що означає відсутність розподілу влади у західному розумінні та підпорядкування законодавчих, виконавчих і судових органів партійному керівництву [27]. Фактичним центром прийняття рішень є вищі партійні органи – Політбюро і його Постійний комітет – які визначають стратегію країни, а державні інституції (Державна рада, Всекитайські збори народних представників тощо) переважно затверджують і реалізують ці рішення. Посада Голови КНР поєднана з посадою Генерального

секретаря КПК та Голови Центральної військової ради, що втілює персоніфіковане керівництво партією і державою; нинішній лідер Сі Цзіньпін сконцентрував владу, скасувавши у 2018 році обмеження на президентські терміни, чим закріпив одноосібне довгострокове правління [8].

Політична структура Китаю базується на принципі демократичного централізму: рішення приймаються колективно у партійних структурах, після чого нижчі рівні зобов'язані їх виконувати без опору. Відсутність реальної опозиції і монополія КПК на владу забезпечують високий рівень політичної стабільності всередині країни, але водночас придушують плюралізм. Китайська політична культура, сформована під впливом конфуціанських колективістських традицій і комуністичної ідеології, робить акцент на загальному блага та порядку, навіть ціною обмеження індивідуальних прав – керівництво КПК відверто ставить суспільну стабільність і розвиток вище за ліберальну демократію [40]. Влада в Пекіні може швидко мобілізувати ресурси для досягнення стратегічних цілей, адже відсутність опозиції і виборчих циклів дозволяє ухвалювати довгострокові рішення без огляду на короткострокову політичну кон'юнктуру. У 2025 році спостерігається надзвичайно високий рівень підтримки Комуністичної партії Китаю та центрального уряду: 93% населення висловлюють довіру та схвалення, тоді як лише 7% займають нейтральну позицію або виявляють недовіру. Така пропорція свідчить про домінування проурядових настроїв та високий рівень політичної консолідації в китайському суспільстві (рис. 1.2).

Сполучені Штати Америки мають населення близько 332 мільйонів осіб (третє місце у світі) і продовжують повільно зростати за рахунок як природного приросту, так і імміграції [23]. Американське суспільство надзвичайно різноманітне етнічно та расово: історично США – «нація іммігрантів», що об'єднує людей різного походження.

Рис. 1.2 Підтримка КПК серед населення Китаю (2025 р.) [40].

Близько 59% населення становлять білі неіспаномовні американці, значними групами є латиноамериканці (~18%), афроамериканці (~13%), азійці (~6%) та інші; також понад 40 мільйонів жителів США народилися за межами країни, тобто є іммігрантами. Така демографічна структура з одного боку створює багату мультикультурність, а з іншого – вимагає зрілих механізмів інтеграції, які США поступово виробили (рис. 1.3).

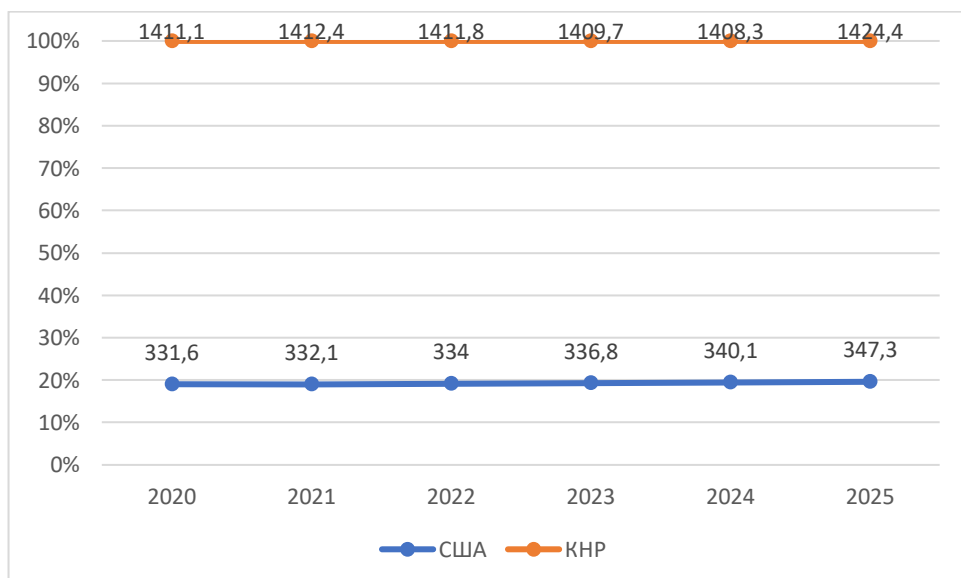

Рис. 1.3 Динаміка чисельності населення США та КНР у 2020–2025 рр., млн осіб [44]

Китайська Народна Республіка – найбільш населена країна світу, нині її населення становить близько 1,4 мільярда осіб. Впродовж останніх десятиліть Китай пережив демографічний перехід: після тривалого періоду стримування народжуваності (політика «однієї дитини», 1979–2015 рр.) темпи приросту населення різко впали, і станом на 2020-ті роки країна зіткнулася з проблемою старіння населення. Частка літніх людей швидко зростає, а чисельність працездатного населення почала скорочуватися. Уряд КНР скасував політику однієї дитини (з 2016 р. дозволено двоє, а з 2021 – до трьох дітей), проте народжуваність залишається низькою [34].

Етнічний склад населення Китаю відносно одноманітний: близько 91% становлять етнічні китайці (хань), решта майже 9% – це 55 офіційно визнаних національних меншин (найбільші з них джуан, уйгури, хуей, тибетці, монголи та інші) [44]. Китайська держава проводить політику інтеграції меншин, подекуди асиміляції: офіційно закріплене право національних меншин на автономію і збереження культур, однак практично спостерігається тиск на їхню інтеграцію в єдину китайську ідентичність. Рівень урбанізації в КНР зріс із майже 20% у 1980-х до понад 60% нині: сотні мільйонів людей переселилися до міст за останні 40 років [44]. Водночас тривале економічне зростання позитивно відбилося на демографії: очікувана тривалість життя в Китаї зросла до майже 77–78 років, що вже дещо вище, ніж у США (близько 76 років) – показник, який підкреслюють китайські оглядачі, порівнюючи ефективність управління [44].

За останні десятиліття у США загострилася проблема розшарування доходів: як показали дослідження економістів Т. Пікетті та Е. Саеза, з 1970 по 2014 рр. частка доходів нижчих 50% американців впала з прибоизно з 21% до 13 національного доходу, тоді як частка найбагатшого 1% зросла з прибоизно 9% до 20% [44]. Іншими словами, нині 1% найбагатших отримує доходів більше, ніж нижня половина населення, що свідчить про формування елементів плутократії [44]. Такі тенденції ведуть до соціальних проблем: реальні доходи середнього класу стагнують, а для значної частини населення погіршилися показники якості життя. Вкрай тривожним індикатором стало зниження тривалості життя в США

останніми роками – явище, якого не спостерігається в інших розвинених державах. За словами історика Ніла Фергюсона, в США спостерігається «шокуюче зростання смертності від відчаю»: з 1990 по 2017 рр. понад 1,3 млн американців працездатного віку померли від передозування наркотиками та алкоголю, близько 569 тис. – вчинили самогубства; у 2022 році лише від передозувань фентанілом загинуло більше американців, ніж полягло за всю В'єтнамську, Іракську та Афганську війни [44].

Сполучені Штати мають капіталістичну ринкову економіку. ВВП США – найбільший у світі в номінальному вимірі (близько \$25 трлн у 2022 р.), а структура економіки характеризується домінуванням сфери послуг (понад 70% ВВП) при високорозвиненому промисловому секторі та ефективному аграрному секторі. США є світовим технологічним лідером: американські корпорації очолюють такі галузі, як програмне забезпечення, напівпровідники, авіакосмічна техніка, біотехнології (рис. 1.4).

Рис. 1.4 Динаміка номінального ВВП США у 2020–2025 рр., трлн USD [40]

Двигуном інновацій виступає динамічний приватний сектор у поєднанні з сильною науковою базою – університети та дослідницькі центри США домінують у глобальних рейтингах, забезпечуючи проривні дослідження [40]. Уряд США традиційно менше регулює економіку порівняно з іншими

розвиненими державами: частка держвидатків у ВВП США (близько 35–38%) є нижчою, ніж у більшості європейських країн, що відображає менший масштаб перерозподілу [5].

Китай вкладає значні кошти в науку і технології: за обсягом витрат на науково-дослідні роботи (R&D) КНР фактично зрівнялася зі США (~2,4% ВВП, що у абсолютних цифрах перевищує \$550 млрд на рік) і генерує дедалі більше патентів (рис. 1.5). У стратегічно важливих секторах – наприклад, виробництві напівпровідників – Китай намагається досягти самозабезпечення, особливо після того як США почали вводити експортні обмеження на передові чипи і обладнання для КНР [40].

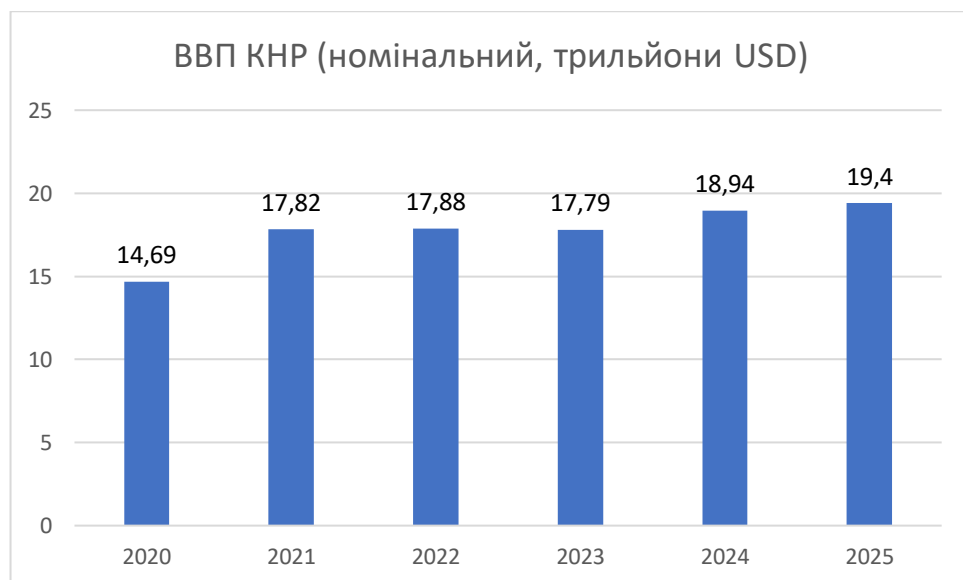

Рис. 1.5 Динаміка номінального ВВП КНР у 2020–2025 рр., трлн USD [40]

Отже, Сполучені Штати Америки та Китайська Народна Республіка являють собою дві протилежні соціально-політичні моделі, які визначають сучасний глобальний порядок і напруженість у міжнародних відносинах. Суперництво двох країн набуло характеру «стратегічного змагання» на всіх рівнях – від військово-технологічного до ідеологічного – і багато в чому нагадує холодну війну, оскільки США і КНР міцно економічно взаємопов’язані та мусять співпрацювати у вирішенні глобальних проблем (пандемії, зміна клімату).

РОЗДІЛ 2. ТРАНСФОРМАЦІЯ АМЕРИКАНО-КИТАЙСЬКИХ ВІДНОСИН В ОСТАННІЙ ТРЕТИНІ XX – В ПЕРШІЙ ЧВЕРТІ XXI СТ.

2.1. Нормалізація відносин США й КНР та розвиток партнерських відносин двох держав у 1970-х – 1980-х рр.

Нормалізація американо-китайських відносин у 1970-х – 1980-х роках стала одним із найважливіших і найвпливовіших процесів у міжнародній політиці другої половини XX століття, визначивши параметри глобальної стратегічної рівноваги у період пізньої Холодної війни. Цей процес був зумовлений зміною внутрішньополітичних пріоритетів обох держав, трансформацією геополітичної ситуації та усвідомленням необхідності взаємодії перед обличчям спільних стратегічних викликів. Саме американо-китайське зближення заклало підґрунтя для формування нового міжнародного порядку, який у подальшому визначив еволюцію світової політики та економіки.

Перші кроки до нормалізації відносин між Сполученими Штатами Америки та Китайською Народною Республікою були зроблені на тлі погіршення американо-радянських відносин і водночас розламу в радянсько-китайських стосунках, що надало Вашингтону та Пекіну спільну стратегічну мотивацію до налагодження діалогу. Згідно з дослідженнями І. Кутька, наприкінці 1960-х років Китай, виснажений внутрішніми потрясіннями періоду «культурної революції» та ізольований на міжнародній арені, прагнув знайти зовнішньополітичний баланс і зменшити стратегічний тиск з боку Радянського Союзу [9]. Сполучені Штати Америки, зі свого боку, намагалися використати загострення радянсько-китайських суперечностей для зміцнення власних позицій у глобальному трикутнику сил. Поворотним моментом стало таємне відвідання Пекіна радником президента США з національної безпеки Генрі Кіссінджером у 1971 році, що стало передумовою історичного візиту президента Річарда Ніксона у лютому 1972 року. Саме тоді було підписано Шанхайське комюніке – документ, який сформулював загальні принципи двосторонньої взаємодії та заклав основу

для подальшого розвитку американо-китайських відносин [25]. Цей документ визначав ключові політичні позиції сторін, зокрема підхід до питання Тайваню, де Сполучені Штати Америки визнавали існування «одного Китаю», але залишали за собою право підтримувати неформальні зв'язки з Тайванем. Завдяки цьому було закладено гнучку дипломатичну формулу, яка дозволила продовжити зближення, не руйнуючи основ американської азійської політики.

Подальший розвиток партнерства між державами відбувався на тлі суттєвих трансформацій внутрішньої політики КНР. Після смерті Мао Цзедуна у 1976 році та приходу до влади Ден Сяопіна Китай розпочав масштабні економічні реформи, орієнтовані на модернізацію, відкриття ринків та залучення іноземних інвестицій [1]. Ці реформи створили нове підґрунтя для співпраці з США, адже Пекін був зацікавлений у доступі до американських технологій, капіталу та управлінського досвіду, особливо в галузях сільського господарства, промисловості та високих технологій [41]. Для Вашингтона ж співпраця з КНР у цей період набула стратегічного виміру, оскільки сприяла обмеженню радянського впливу в Азії та зміцненню позицій США у світовій політичній системі. У 1979 році Сполучені Штати Америки офіційно встановили дипломатичні відносини з Китайською Народною Республікою, що стало кульмінацією процесу нормалізації та відкрило шлях до масштабних економічних і політичних проєктів [2].

Важливим елементом партнерства стали торгівельно-економічні відносини, які стрімко розвивалися упродовж 1980-х років. За даними Д. Ванга, у перші роки після нормалізації КНР отримувала від США переважно технологічне обладнання та науково-технічні ресурси, водночас починаючи нарощувати власний експорт, який поступово ставав конкурентоздатним на світових ринках [55]. США розглядали Китай як перспективний ринок та важливого партнера у контексті довгострокової економічної стратегії. Також у цей період було підписано низку угод щодо науково-технічної співпраці, обміну студентами, культурних програм, аграрних ініціатив. Усе це формувало атмосферу конструктивної взаємодії та заклало фундамент для поглиблення зв'язків на десятиліття вперед.

Упродовж 2020–2024 рр. товарна торгівля між США та Китаєм зберігала високі обсяги, що свідчить про стійкість економічної взаємозалежності навіть попри загострення політичного та технологічного суперництва. Імпорт китайської продукції до США стабільно переважав американський експорт до КНР: понад 450 млрд дол. у 2020 р., з подальшим зростанням до пікових значень понад 500 млрд дол. у 2022 р. Лише у 2024 р. спостерігається певне зниження імпорتنих показників, що може бути пов'язано зі зміною логістичних ланцюгів, диверсифікацією американських компаній та запровадженням нових обмежень у сфері високих технологій [59]. Натомість обсяги експорту США до Китаю залишалися порівняно стабільними, коливаючись у межах 120–150 млрд дол. США, що відображає структурну асиметрію двосторонньої торгівлі.

Такий розрив між експортом і імпортом є показовим з точки зору сучасної геоекономічної динаміки: Китай утримує роль ключового виробничого центру глобальних ланцюгів вартості, тоді як Сполучені Штати концентруються на високотехнологічних і капіталомістких секторах, котрі менш залежні від масового товарного експорту.

Незважаючи на політичні суперечності, імпорт китайських промислових товарів, електроніки та споживчої продукції залишається критично важливим для американського ринку, а експортоорієнтовані галузі США – насамперед авіаційна промисловість, сільське господарство та енергетичний сектор – зберігають свої позиції на китайському ринку. Сукупно динаміка торгівлі свідчить про те, що економічний вимір американо-китайських відносин залишається одним із найстійкіших елементів двосторонньої взаємодії навіть в умовах політичного напруження (рис. 2.1).

Попри посилення обмежувальних заходів з боку США, структура торгівлі демонструє високу інерційність та залежність бізнесу від усталених виробничих ланцюгів, сформованих протягом попередніх десятиліть. Навіть у періоди зростання тарифного тиску американські компанії продовжували підтримувати значні закупівлі китайських комплектуючих, оскільки їх заміна вимагала б тривалого й витратного переходу на альтернативні ринки. Для Китаю ж

американський ринок зберігає стратегічне значення як джерело валютних надходжень, стабільного збуту та індикатор довіри глобальних інвесторів, що підкреслює взаємну економічну залежність обох держав у довгостроковій перспективі.

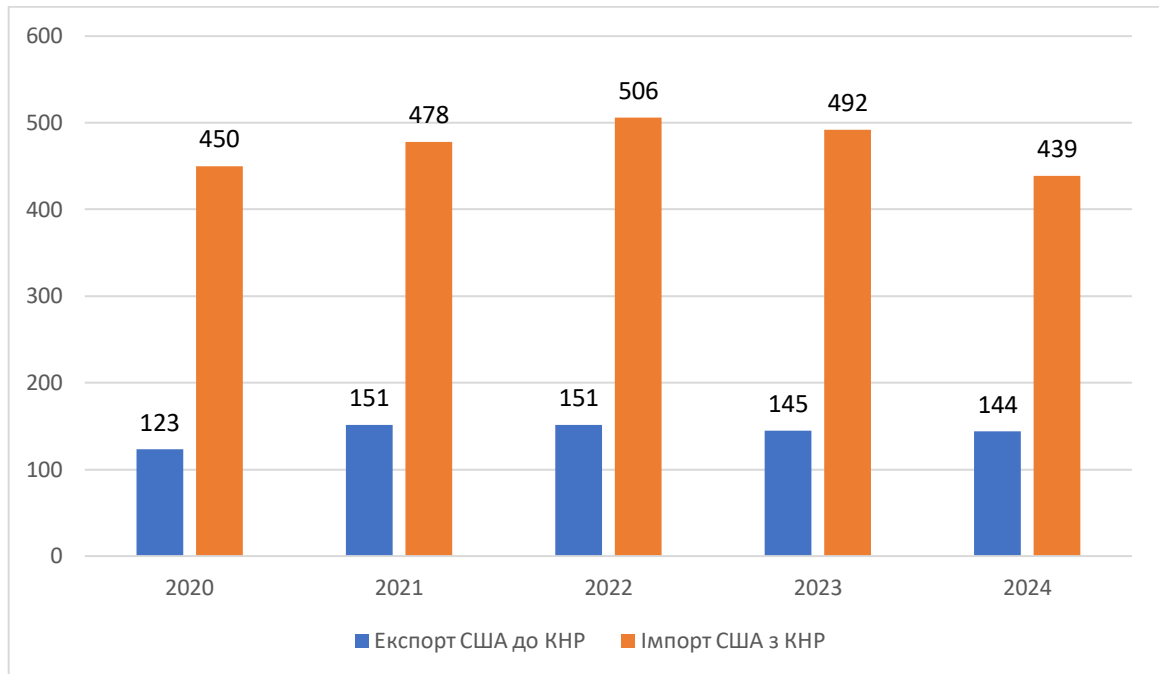

Рис. 2.1 Динаміка торгівлі товарами між США та КНР у 2020–2024 рр., млрд дол. США [41]

Паралельно з економічним зближенням тривала активізація політичного діалогу. У 1980-х роках американські президенти Джиммі Картер та Рональд Рейган прагнули підтримувати стабільний характер двосторонніх відносин, поєднуючи політичну співпрацю з певними обмеженнями, зокрема у сфері військових поставок. Китайська Народна Республіка активно зміцнювала свою позицію у міжнародних організаціях, а Сполучені Штати Америки сприяли її включенню у глобальні формати, розглядаючи Китай як партнера у стримуванні радянського впливу [41]. На думку Р. Бернстайна, саме у цей період було закладено фундамент суперечливої, але взаємовигідної моделі американсько-китайських відносин, яка поєднувала елементи співпраці та стратегічного обережного дистанціювання, що надалі проявилось у подальших хвилях зміни політики США щодо КНР [32].

Значущим фактором, який впливав на партнерство, залишалося питання Тайваню, яке залишалося джерелом потенційної напруги. Хоча у 1979 році Сполучені Штати Америки фактично розірвали офіційні дипломатичні відносини з Тайбеєм, вони зберегли політичну та оборонну підтримку острова, що час від часу викликало занепокоєння Пекіна [42]. Тим не менш обидві сторони намагалися не допускати, щоб тайванське питання стало перешкодою для стратегічного партнерства. Упродовж 1980-х років американсько-китайські відносини залишалися відносно стабільними, а Китай отримував значну економічну й дипломатичну підтримку, необхідну для реалізації внутрішніх реформ.

У аналітичних матеріалах американських дипломатів підкреслюється, що саме досвід 1970–1980-х років сформував основу для наступних десятиліть взаємодії, оскільки показав обом державам цінність діалогу та можливості для довгострокової економічної вигоди [49]. Позитивна динаміка відносин цього періоду мала історичне значення не лише для США та КНР, але й для глобальної системи міжнародних відносин, вплинувши на зміну балансу сил, еволюцію політичних коаліцій та розвиток світової економіки.

У період 1970–1980-х років американо-китайські відносини переживали фазу стратегічного перегрупування, яка мала далекосяжні наслідки не лише для двох держав, але й для глобальної системи міжнародних відносин [6]. Цей етап характеризувався унікальним поєднанням реалістичної геополітики, економічної прагматики та дипломатичної гнучкості, що дозволило подолати десятиліття ворожнечі, спричинені ідеологічними розбіжностями часів Холодної війни. Однак процес зближення не був одноманітним і лінійним – він відбувався на тлі складного внутрішнього політичного контексту обох країн, а також під впливом зовнішніх глобальних чинників, зокрема радянської експансії та регіональної нестабільності в Азії.

Особливо варто зазначити, що стратегічна співпраця між Вашингтоном і Пекіном формувалася навіть за відсутності повноцінних дипломатичних відносин до 1979 року. У 1973–1978 роках обидві сторони використовували

неформальні канали – зокрема, Ліазонне бюро США в Пекіні та Китайське посольство в Парижі – для підтримки постійного діалогу щодо безпекових питань, у тому числі щодо ситуації на Корейському півострові, у В'єтнамі та в регіоні Індокитаю [37]. Це було критично важливо в контексті поглиблення радянсько-в'єтнамського союзу, який спричинив у Пекіні побоювання щодо формування «південного флангу» радянської загрози. Зокрема, після радянського вторгнення до Афганістану у грудні 1979 року та підписання Договору про дружбу та співробітництво між СРСР і В'єтнамом у 1978 році, КНР значно підвищила зацікавленість у безпековій взаємодії зі США. Саме це призвело до поглиблення розвідувальної та військово-технічної співпраці, яка, хоча й залишалася офіційно неpubлічною, відігравала значну роль у формуванні стратегічного партнерства [22].

Важливим елементом цього партнерства була співпраця в галузі розвідки. Згідно з розсекреченими документами ЦРУ та Білого дому, у 1980–1985 роках США й КНР обмінювалися інформацією щодо радянських військових розгортань у Центральній Азії та на Тихому океані. Зокрема, Пекін надав доступ до радянських радіолокаційних частот і даних про радянські військові об'єкти у Сибіру, а Вашингтон – технології та обладнання для розвідувальних цілей. Ця співпраця була частиною більш широкого «неформального союзу» проти СРСР, який, хоча й не передбачав формальних зобов'язань, виявився дієвим механізмом стримування радянської активності.

Економічний вимір відносин також еволюціонував значною мірою завдяки поступовому зняттю обмежень з боку США. У 1971 році президент Ніксон скасував частину торгівельних санкцій проти КНР, введених ще у 1950-х роках, а вже до 1978 року обсяг двосторонньої торгівлі зріс з майже нуля до понад 1 млрд доларів. Після встановлення дипломатичних відносин у 1979 році було укладено низку двосторонніх угод, зокрема про подвійне оподаткування, захист інвестицій та науково-технічну співпрацю [4]. У цьому контексті ключове значення мав Закон про торгівельні відносини з Китаєм 1980 року (U.S.-China Trade Agreement), який надав КНР статус «нормального торгівельного партнера»

(Normal Trade Relations, NTR), пізніше відомий як «постійні торгівельні відносини» (PNTR). Це дозволило десяткам американських компаній, зокрема Caterpillar, Boeing, General Electric і Westinghouse, розпочати активні поставки обладнання для китайських електростанцій, промислових підприємств і транспортної інфраструктури [58].

Водночас КНР активно використовувала американські кредитні лінії та технічну допомогу. Зокрема, у 1980-х роках Уряд США через Експортно-імпорتنний банк (Ex-Im Bank) надав Китаю кредитів на суму понад 2 млрд доларів для закупівлі технологічного обладнання [52]. Також були запущені спільні проекти з розвитку сільського господарства – наприклад, у рамках угоди 1981 року з компанією Iowa Corn Promotion Board було реалізовано програму передачі гібридів кукурудзи, що збільшило врожайність у провінціях Хенань і Шаньдун на 35–40% [29]. Ці ініціативи були частиною ширшої стратегії Ден Сяопіна з модернізації «чотирьох сфер» – сільського господарства, промисловості, оборони та науки й технологій.

На політичному рівні важливим етапом став візит віце-президента США Джорджа Буша до Китаю у 1982 році, під час якого було підписано Третє спільне комюніке – ключовий документ, що регулював питання зброї Тайваню [3]. Згідно з ним, США зобов'язалися поступово скорочувати обсяги збройних поставок Тайбею, що стало суттєвим поступом з боку Вашингтона на шляху до визнання «одного Китаю». Незважаючи на те що ці зобов'язання не завжди виконувалися буквально (наприклад, у 1983 році було затверджено поставки F-5E літаків), сам факт їхнього існування стабілізував діалог і знизив рівень стратегічної недовіри.

Важливо також врахувати, що навіть у цей період співпраці існували значні внутрішні обмеження. У США Конгрес із підозрою ставився до зближення з комуністичним режимом, особливо після подій на площі Тяньаньмень у 1976 році та переслідування дисидентів під час «чистки чотирьох зловмисників» [4]. У свою чергу, у КНР частина керівництва партії, зокрема консервативні фракції навколо Хуа Гофена, виступала проти занадто тісного зв'язку зі «західним

імперіалізмом». Проте стратегічна необхідність стримування СРСР та економічні інтереси Дена Сяопіна переконали обидві сторони продовжувати діалог.

На регіональному рівні зближення США і КНР вплинуло на перегрупування сил у Східній Азії. Японія, Південна Корея та країни АСЕАН сприйняли це як сигнал до переоцінки власних зовнішньополітичних стратегій. Так, Японія прискорила встановлення дипломатичних відносин з КНР уже у 1972 році, а Південна Корея почала дискусії щодо нормалізації у 1980-х [11]. Навіть СРСР, спостерігаючи за зближенням Вашингтона і Пекіна, вдався до спроб поліпшення відносин із Китаєм – зокрема, після приходу до влади М. Горбачова у 1985 році було оголошено про «нове мислення» і скасування «трьох бар'єрів» у співпраці з КНР.

У 1970–1980-х роках американо-китайські відносини розвивалися в умовах глибокої геополітичної перебудови, що вимагало від обох сторін поєднання стратегічної доцільності з дипломатичною обережністю. Цей період став унікальним у сучасній історії міжнародних відносин завдяки тому, що держави з радикально різними політичними системами й ідеологіями вступили в процес практичної кооперації, мотивованої не спільними цінностями, а спільними загрозами. Радянський Союз виступав у цій конфігурації ключовим фактором, який змусив Вашингтон і Пекін знехтувати ідеологічними розбіжностями задля досягнення тактичної переваги у біполярній системі [15]. Однак такий союз ніколи не мав формального статусу, що свідчило про обмежений характер довіри між сторонами. Навіть у моменти найглибшого зближення – наприклад, під час спільного фінансування ісламістських повстанців у Афганістані або обміну розвідувальними даними про радянські ракетні позиції в Сибіру – кожна сторона ретельно відстежувала межі взаємодії, уникаючи передачі стратегічних технологій чи створення інституціоналізованих структур співробітництва.

Особливу роль у формуванні цієї моделі відіграв дипломатичний стиль обох держав. Американська дипломатія, представлена особистістю Генрі Кіссінджера, орієнтувалася на реалістичний прагматизм, в якому баланс сил замінював

ідеологічні критерії. З іншого боку, китайське керівництво, зокрема Ден Сяопін, прагнуло зберегти стратегічну автономію, уникнувши переходу від антирадянської кооперації до реального залежного партнерства зі США [18]. Ця автономія виявлялася, наприклад, у відмові Пекіна підтримати американські санкції проти СРСР після введення військ до Афганістану, хоча Китай одночасно збільшував військове фінансування моджахедів. Подібна тактика «виборчої співпраці» дозволяла Пекіну максимізувати користь від зближення зі США, не стаючи їхнім сателітом.

Економічний вимір цього партнерства також мав специфічну структуру. Завдяки угоді 1980 року про надання КНР статусу нормального торговельного партнера, американські компанії отримали доступ до китайського ринку, який до того був майже повністю закритим [21]. Проте цей доступ був обмежений секторами, що не представляли безпосередньої загрози для американської економічної безпеки: інфраструктурна техніка, сільськогосподарські технології, енергетичне обладнання. Водночас Вашингтон свідомо утримував передові технології – зокрема в галузі мікроелектроніки, обчислювальної техніки та військово-двоїстого призначення – під жорстким експортним контролем [21]. Така стратегія дозволяла підтримувати економічний діалог, не посилюючи технологічний потенціал КНР у стратегічно чутливих сферах.

Ця модель взаємодії мала довгострокові наслідки. Вона продемонструвала, що двосторонні відносини можуть базуватися не на взаємній прихильності, а на точно визначеному перетині національних інтересів. Під час подальшої еволюції американо-китайських стосунків – зокрема у 1990-х, коли Китай вступав до СОТ, або у 2010-х, коли розпочалася торгівельна війна – обидві сторони посилалися на досвід 1970–1980-х років як на доказ того, що стратегічна конкуренція не означає неможливості обмеженої співпраці [26]. Навіть у періоди найвищої напруженості, наприклад після інциденту з літаком EP-3 у 2001 році або під час пандемії COVID-19 у 2020 році, механізми кризового зв'язку, закладені ще за часів холодної війни, продовжували функціонувати, запобігаючи неконтрольованій ескалації [48].

Крім того, саме в цей період формувалися інституціональні рамки, які пізніше стали основою для регулярного діалогу: зустрічі на рівні міністрів закордонних справ, військово-технічні консультації, науково-технічні комітети [28]. Хоча багато з цих форматів були символічними або малоактивними, вони створювали важливий прецедент: навіть за відсутності довіри сторони могли домовлятися про правила взаємодії. Такий підхід суттєво відрізнявся від радянсько-американських відносин, де діалог часто переривався повністю. У випадку з КНР Вашингтон від самого початку розглядав Китай як потенційного учасника майбутньої мультиполюсної системи, а не лише як тимчасового партнера проти СРСР. Це стратегічне передбачення пояснює, чому навіть після розпаду Радянського Союзу США не розірвали з Китаєм економічні зв'язки, а навпаки – підтримали його інтеграцію до світової економічної системи.

Таким чином, досвід 1970–1980-х років став не просто епізодом холодної війни, а фундаментом для управління складними, багатовимірними відносинами у XXI столітті. Він продемонстрував, що в умовах системної конкуренції можливе існування обмежених, але цілеспрямованих каналів взаємодії, які дозволяють уникати прямих конфліктів і зберігати мінімальний рівень прогнозованості. Ця модель «конкурентної взаємозалежності» у подальшому стала домінуючою парадигмою американо-китайських відносин, а її коріння лежать саме у прагматичному зближенні 1970-х років.

2.2. Особливості американо-китайської взаємодії у 1990-х – на початку 2000-х рр.

У 1990-х – на початку 2000-х років відносини між Сполученими Штатами Америки та Китайською Народною Республікою набули стратегічного значення, поєднуючи елементи співпраці та зростаючої конкуренції. Після завершення Холодної війни обидві держави переосмислювали власні національні інтереси та підходили до формування нового формату взаємодії, що включав економічну інтеграцію, політичний діалог і водночас приховану боротьбу за вплив у

глобальному масштабі. Саме цей період заклав підґрунтя для подальшого формування геостратегічного суперництва між двома найбільшими центрами сили світу.

Після розпаду Радянського Союзу міжнародна система набула однополярних рис, у центрі яких опинилися Сполучені Штати Америки. Це спричинило переорієнтацію зовнішньої політики Китаю, який прагнув інтегруватися до світової економіки, одночасно стримуючи американську політичну та військову присутність у Східній Азії [41]. На думку І. Кутька, завершення двополюсності створило для Пекіна вікно можливостей для активного реформування економічної моделі та пом'якшення свого міжнародного іміджу з метою залучення західних технологій і капіталу [9]. Сполучені Штати Америки у свою чергу вбачали у Китаї потенційного партнера для підтримання стабільності у регіоні та водночас можливого конкурента, зважаючи на темпи економічного зростання та військової модернізації Пекіна. Після подій на площі Тяньаньмень 1989 року уряд США спробував застосовувати політику “обмеженої взаємодії”, поєднуючи тиск у сфері прав людини з прагненням зберегти економічний діалог [25].

1990-ті роки стали етапом стрімкого зростання економічних зв'язків між країнами, що перетворило торгівлю на центральний елемент американо-китайської взаємодії. Згідно з даними Д. Ванга, товарообіг між Сполученими Штатами Америки та Китаєм зріс із 5 мільярдів доларів у 1980 році до понад 100 мільярдів доларів у 2000 році, що стало безпрецедентним показником у сучасній міжнародній економіці [28]. Американські транснаціональні корпорації активно інвестували в індустріальні зони Китаю, використовуючи дешеву робочу силу та сприятливі умови для виробництва. Китайська Народна Республіка, у свою чергу, стала найбільшим реципієнтом прямих іноземних інвестицій серед держав, що розвиваються, і водночас ключовим експортером товарів споживчого призначення на ринок Сполучених Штатів Америки [35]. Вступ Китаю до Світової організації торгівлі у 2001 році остаточно зафіксував його роль як глобального виробничого центру та водночас посилив економічну

взаємозалежність з американською економікою [41]. Економічна інтеграція стала основним фактором стабільності у двосторонніх відносинах цього періоду.

Попри динамічне економічне зростання, взаємна торгівля вже у 1990-х роках почала формувати підґрунтя для політичних суперечностей. Значне зростання дефіциту торгівельного балансу США, який наприкінці десятиліття перевищив 80 млрд доларів, посилювало внутрішній політичний тиск на Білий дім, а американські політики звинувачували Китай у маніпуляціях валютним курсом, обмеженні доступу американських компаній на внутрішній ринок та порушенні прав інтелектуальної власності [28]. У Пекіні ці закиди сприймали як спробу стримування його економічного розвитку та збереження американської однополярності. Економічне суперництво дедалі виразніше проявлялося у сфері високих технологій, де Вашингтон запроваджував обмеження на експорт критичних компонентів, побоюючись зміцнення китайського військово-промислового комплексу [32]. Саме в цей період з'являються перші аналітичні праці, що прогнозують довгострокове зіткнення економічних інтересів двох держав.

Наприкінці 1990-х у США посилювалося розуміння того, що стрімке зростання економічної та військової потуги Китаю може стати стратегічним викликом. За оцінкою Р. Бернстайна, тоді формується концепція “нового суперника”, у межах якої Китай розглядається як потенційний претендент на підірив американського глобального лідерства [32]. Переломним моментом стала криза у Тайванській протоці 1995–1996 років, коли США направили до регіону два авіаносні з'єднання, демонструючи готовність застосувати силу для підтримання стабільності [42]. Після цього у стратегічному мисленні Вашингтона зміцнюється переконання, що Китай має довгострокові геополітичні амбіції, які виходять за межі регіональних інтересів. На початку 2000-х нова адміністрація США дедалі більше сприймає КНР не лише як економічного партнера, а й як потенційного конкурента у сфері безпеки, торгівлі та технологічних стандартів [49].

У відповідь на посилення Китаю Сполучені Штати Америки розробили стратегію, що поєднувала економічну співпрацю та стратегічне стримування. Цей підхід стає основою політики «залучення і стримування», яка дозволяла підтримувати економічні вигоди від торгівлі з Китаєм, одночасно зміцнюючи військово-політичні альянси у Азійсько-Тихоокеанському регіоні [41]. Вашингтон стабільно підтримував Японію, Південну Корею та Тайвань, нарощуючи присутність у регіоні та модернізуючи системи протиракетної оборони. Паралельно відбувалася інституційна інтеграція Китаю у глобальні структури, включно зі вступом до Світової організації торгівлі, що, на думку багатьох американських аналітиків, мало сприяти формуванню передбачуваної поведінки китайського уряду [35]. Однак одночасно американські стратеги створювали умови для обмеження впливу Китаю, підтримуючи регіональну коаліцію держав, які занепокоєні його зростанням. Такий подвійний курс став фундаментальною рисою американо-китайських відносин початку ХХІ століття.

Упродовж 1990-х – початку 2000-х років американо-китайські відносини характеризувалися не лише зростанням економічної інтеграції, а й формуванням складної системи безпекових діалогів, яка відбивала суттєві зрушення у стратегічному розумінні обома сторонами. Одним із ключових інструментів управління напругою став механізм регулярних консультацій на рівні віцепрезидентів, міністрів закордонних справ, оборони та фінансів [39]. Вже у 1996 році після кризи у Тайванській протоці було започатковано так званий «гарячий дріт» між Пентагоном і Центральним військовим радом КНР, а у 1997 році – Діалог з питань стратегічної безпеки між Сполученими Штатами та Китайською Народною Республікою [39]. Ці формати, хоча й не завжди ефективні в оперативному плані, демонстрували зростання взаємного розуміння про необхідність запобігання випадковій ескалації напруги, особливо в регіоні Індійського та Тихого океанів.

Особливе значення у цьому контексті мав інцидент зі збіркою американського розвідувального літака EP-3 біля острова Хайнань у квітні 2001 року. Після зіткнення з китайським винищувачем J-8П, що призвело до загибелі

китайського пілота, Вашингтон і Пекін опинилися на межі серйозної дипломатичної кризи. Проте, на відміну від 1989 року, коли санкції вводилися безповоротно, обоє сторін продемонстрували готовність до кризового менеджменту [42]. Ключовим стало те, що адміністрація Джорджа Буша-молодшого, незважаючи на свою жорстку риторику щодо «конкурентів», відмовилася від ескалації і домовилася про повернення екіпажу та часткове вибачення (у формі «very sorry») [42]. Цей епізод став симптоматичним для нової моделі відносин – конфронтація, обмежена певними рамками, які обидві сторони визнавали як «червоні лінії».

Паралельно з дипломатичним і безпековим вимірами, у цей період активно розвивався гуманітарний та освітній обмін. У 1990-х роках значно зросла кількість китайських студентів у США – з 18 тисяч у 1990 році до понад 60 тисяч у 2000-му. Багато з них залишалися в Америці, працюючи в галузі STEM (науки, технології, інженерії та математики), що сприяло формуванню так званих «мозкових зв'язків» між двома країнами [5]. Наприклад, компанія NVIDIA, заснована вихідцем із Тайваню Дженсеном Хуаном, активно використовувала як таланти, так і ринок КНР, демонструючи, наскільки тісно бізнес, освіта та інновації були переплетені навіть у період зростаючої стратегічної недовіри [5]. Спільні науково-дослідні проєкти, обміни вчених, культурні ініціативи (зокрема, участь у міжнародних виставках, кінофестивалях, музичних заходах) створювали певну «соціальну амортизацію», яка пом'якшувала гостроту політичних розбіжностей.

Важливим аспектом, який часто недооцінюють у аналізі цього періоду, є роль інституційної взаємодії. Вступ Китаю до Світової організації торгівлі (СОТ) у грудні 2001 року не був лише економічним кроком – це було політичне рішення США, спрямоване на інтеграцію КНР у «ліберальний міжнародний порядок». За словами тодішнього держсекретаря Мадлен Олбрайт, метою було «втягнути Китай у систему правил, а не відкинути його в ізоляцію» [35]. У 1999 році Білий дім домігся прийняття у Конгресі Закону про постійні нормальні торговельні відносини з Китаєм (PNTR), який скасував щорічні голосування щодо торгових

привілеїв, що, за задумом, мав стабілізувати двосторонні економічні зв'язки [35]. Проте вже тоді серед американських економістів і стратегів виникали суперечки щодо ефективності такого підходу. Так, аналітики з Петерсонського інституту міжнародної економіки попереджали, що залучення без чітких умов щодо прав людини та військових витрат лише посилить авторитарну модель розвитку.

На політичному рівні Китай активно використовував «дипломатію держав-нерухомих» – не брав участі в конфліктах, уникаючи прямих протистоянь із США, але водночас створював альтернативні міжнародні формати. У 2001 році, наприклад, було засновано Шанхайську організацію співпраці (ШОС), до якої входили Китай, Росія та країни Центральної Азії [47]. Хоча спочатку ШОС мала анти-терористичну орієнтацію (особливо після подій 11 вересня), поступово ця організація перетворилася на інструмент витіснення американського впливу з регіону. Одночасно КНР запускала ініціативи з інтеграції Південно-Східної Азії, активно взаємодіючи з АСЕАН, підписувала перші угоди про зону вільної торгівлі, що дало їй стратегічний аванс на тлі зменшення американської дипломатичної присутності в регіоні.

Фінансова сфера також стала ареною стратегічного суперництва, хоч і непомітно для широкої громадськості. У 1997–1998 роках під час азійського фінансового кризису Китай відмовився девальвувати юань, що США сприйняли як прояв «відповідальної державності» [52]. Водночас Пекін накопичував все більші обсяги американських казначейських облігацій, що зробило його другим (а потім і першим) кредитором США. До 2005 року китайські резерви перевищили 1 трлн доларів, причому більша їх частина була інвестована саме в доларові активи [52]. Це створило ситуацію так званої «взаємної асиметричної залежності»: Китай боявся колапсу американської економіки, яка забезпечує йому ринок збуту, тоді як США – масового продажу китайських облігацій, що міг би спровокувати падіння долара і гіперінфляцію. Саме в цей період виникає концепція «фінансового взаємного знищення», аналогічна ядерній стримуваності Холодної війни [32].

Тим не менш, військове вимірювання відносин поступово набирало ваги. У 1990-х роках Китай почав активно модернізувати збройні сили, зокрема ВМС та ракетні війська стратегічного призначення. З бюджету на оборону, який з офіційних 1,5% ВВП реально перевищував 3–4%, фінансувалися проєкти з розробки ракет середньої дальності (наприклад, серії DF-21), здатних уражати авіаносні угруповання [60]. Вашингтон у відповідь посилив присутність у Японії, Південній Кореї та Філіппінах, а також розгорнув першу версію системи протиракетної оборони в Азії. Важливою точкою стало укладення у 1997 році нової Декларації про безпеку США та Японії, яка прямо вказувала на необхідність спільного реагування на «загрози в регіоні», маючи на увазі Китай.

На думку аналітиків RAND Corporation, саме в 1995–2005 роках у Вашингтоні сформувався стратегічний консенсус щодо того, що Китай буде «головним викликом» у XXI столітті [24]. Однак цей консенсус не перекладався автоматично у жорстку політику – навпаки, виникла доктрина «відповідальної зацікавленої держави», яку у 2005 році сформулювала заступник держсекретаря США Роберт Цоулік [24]. Згідно з нею, Вашингтон мав стимулювати Китай до участі в управлінні глобальними проблемами (нерозповсюдження, клімат, енергобезпека), сподіваючись, що це зміцнить його ідентичність як «системного учасника», а не «ревізіоніста». Проте вже тоді серед американських експертів лунали голоси, що такий підхід наївний. Зокрема, Джон Міршаймер у своїй праці «Трагедія великої державної політики» (2001) стверджував, що будь-яка держава, яка досягає економічної могутності Китаю, неминуче намагатиметься домінувати у своєму регіоні, а отже, конфлікт з США – не питання ідеології, а логіки міжнародної системи [24].

Цікавим було і внутрішньополітичне відображення стратегічного зрушення. У США початок 2000-х був позначений домінуванням «неоконсерваторів», які після 11 вересня зосередилися на глобальній війні з тероризмом, що тимчасово відсунуло Китай на другий план [14]. Проте вже у другій половині президентства Буша-молодшого (після 2005 р.) знову активізувалися дискусії щодо стратегії

«великої гри» у Азії. У КНР, навпаки, перехід влади від Цзян Цземіня до Ху Цзіньтао (2002–2003) супроводжувався акцентом на «мирному зростанні» та униканні «великої конфронтації» [14]. Однак у військових колах Китаю посилювалася фракція, яка вимагала «приступити до великого повернення», що робило риторичу «мирного розвитку» більше дипломатичним прийомом, ніж стратегічним курсом.

У цілому, 1990-ті – початок 2000-х років були періодом «стратегічного випробування» для обох держав. США сподівалися, що економічна інтеграція призведе до лібералізації Китаю і включення його до існуючого порядку. Китай, зі свого боку, бачив у цій інтеграції можливість наздогнати Захід за рахунок його ж технологій і капіталу, не змінюючи при цьому внутрішньої політичної моделі. Цей розрив у очікуваннях був прихований економічними вигодами, але вже відчувався в аналітичних колах обох країн. Поступово формувалася нова парадигма: від «партнерства з ризиком» – до «конкуренції з обмеженою співпрацею» [43]. У цьому контексті роль технологічної незалежності, контролю над ланцюгами постачання, фінансової суверенітету та безпеки морських шляхів ставала все більш визначальною.

Важливо також зазначити, що саме в цей період у КНР почала формуватися концепція «великого національного відродження», яка згодом стала ідеологічним стовпом зовнішньої політики за Сі Цзіньпіна. Уже в 2000-х роках у китайських офіційних документах і медіа з'являються наріжні ідеї про «століття сходження Китаю» та необхідність повернення історичного місця у світі [46]. Це було прямою відповіддю на американську однополярність і сигналом про те, що Китай не збирається назавжди залишатися «другим номером». Водночас США поступово втрачали впевненість у власній моделі – кризи в Іраку, Афганістані, фінансовий крах 2008 року (який стався вже після аналізованого періоду, але мав коріння в 2000-х) показали обмеженість американської могутності [46]. Тому період 1990–2005 років можна вважати перехідним етапом, у якому завершувалася ера післявоєнного американського

гегемонізму і зароджувався новий світовий порядок, де Китай ставав не просто гравцем, а формувачем правил.

У період 1990–2005 років американо-китайські відносини розвивалися в умовах стратегічної невизначеності, коли обидві сторони ще не сформували чіткої концепції довгострокової взаємодії, але вже відчували зростаючу конкуренцію за вплив у регіоні та на глобальному рівні. США, прагнучи зберегти однополярну систему, намагалися «зацепити» Китай до інституцій ліберального світового порядку, передбачаючи, що економічна інтеграція призведе до політичної лібералізації [51]. Однак китайське керівництво дотримувалося принципово іншої логіки: воно використовувало глобалізацію як засіб підвищення національної могутності, не змінюючи фундаменту політичної системи. Такий розрив у стратегічних очікуваннях став структурною причиною подальшої конфронтації.

Особливо виразно це виявилось в еволюції американської політики щодо передачі технологій. На початку 1990-х років експорт високотехнологічного обладнання до Китаю здійснювався за винятковою ліцензією, але в умовах зростання обсягів торгівлі механізми контролю послаблювалися. Компанії на кшталт IBM, HP або Motorola активно передавали технологічні платформи, що дозволило Пекіну створити власні науково-виробничі кластери, зокрема в Чжунгуаньцуні («китайській Силіконовій долині») [5]. Державні дослідницькі інститути КНР, такі як CAS (Китайська академія наук), отримали доступ до передових методик та обладнання, що прискорило розвиток галузей подвійного призначення. Лише наприкінці 1990-х – на початку 2000-х, після звітів Міністерства оборони США про потенційну диверсифікацію цивільних технологій у військові цілі, Вашингтон почав реструктуризацію експортного контролю [5]. Цей зрушення запізнився, але вже став передвісником майбутнього технологічного розмежування.

Водночас саме в цей період почали формуватися асиметричні механізми взаємного тиску. Китай активно використовував свої валютні резерви як інструмент м'якої сили. Зростання купівлі американських казначейських

облігацій не лише фінансувало дефіцит бюджету США, а й створювало стратегічну залежність американської фінансової політики від китайських рішень. У свою чергу, Вашингтон вдавався до політичного тиску у форматі щорічних резолюцій Конгресу щодо прав людини в Китаї та постійного наголошення на проблемі Тайваню [5]. Хоча ці заходи рідко призводили до суттєвих змін, вони сигналізували про межі терпимості і встановлювали нормативний контекст для майбутніх санкцій.

Важливо звернути увагу на те, що вже в цей період обидві держави розвивали окремі «реакційні сценарії» на можливий розрив відносин. Американський Центр аналізу стратегічних та міжнародних досліджень (CSIS) наприкінці 1990-х розробив низку імітаційних моделей щодо дестабілізації валютного курсу у разі масового продажу КНР американських казначейських облігацій [5]. Ці сценарії враховували не лише макроекономічні наслідки, а й потенційні ланцюгові реакції на світових фінансових ринках, зокрема в Азії та Європі. З іншого боку, китайське керівництво, аналізуючи глибоку залежність від імпорту компонентів для електронної промисловості, розпочало програми імпортозаміщення, які пізніше лягли в основу ініціативи «Made in China 2025» [6]. Особливу увагу приділяли розвитку власних напівпровідникових потужностей, програмного забезпечення та телекомунікаційної інфраструктури. Таким чином, навіть у період високої економічної інтеграції обидві сторони планували на випадок стратегічного розмежування, закладаючи основи майбутньої технологічної автономії.

Отже, американо-китайські відносини у 1990-х – на початку 2000-х років стали визначальним етапом для формування сучасної архітектури міжнародної політики. Економічна інтеграція, що принесла значні вигоди обом державам, паралельно супроводжувалася зростанням структурних суперечностей, які стали основною причиною подальшого стратегічного протистояння. Стрімке зростання економічної та військової могутності Китаю спричинило зміну оцінок у Вашингтоні та формування подвійної стратегії співпраці і стримування. Ця двоїстість проявлялася як у підтримці глобальних інституцій, так і в посиленні

військово-політичних альянсів у Індо-Тихоокеанському регіоні. Саме цей період заклав підґрунтя для переходу до нового етапу – відкритого геостратегічного суперництва у XXI столітті, коли економічна залежність перестала бути гарантією стабільності, а стала полем конкуренції.

2.3. Посилення геополітичного суперництва між США та КНР у 2010-х – першій половині 2020-х рр.

Упродовж 2010-х – першої половини 2020-х років відносини між Сполученими Штатами Америки та Китайською Народною Республікою перейшли від відносно стабільної моделі «взаємної залежності» до конфігурації відкритої стратегічної конкуренції, що охоплює політичний, економічний, безпековий та технологічний виміри. Стрімке зростання китайської економіки, модернізація збройних сил та активізація Пекіна у регіональній політиці спричинили радикальну переоцінку Вашингтоном підходів до взаємодії з КНР, що відобразилося у запуску низки геополітичних ініціатив та формуванні коаліцій стримування.

Стратегічний «поворот до Азії», оголошений адміністрацією Барака Обами у 2011 році, став ключовою точкою перегляду американського сприйняття ролі Китаю в міжнародній системі. Сполучені Штати Америки визначили Індо-Тихоокеанський регіон як центр економічного зростання та майбутньої глобальної конкуренції, що вимагало зміцнення союзів і створення нових механізмів протидії зростаючому впливу Китайської Народної Республіки. Такий підхід виріс із усвідомлення, що Пекін здійснює системну модернізацію промислової та військової потужності, розширює дипломатичну активність і здатен переглядати регіональний баланс сил, про що попереджали аналітики ще наприкінці 1990-х років [32]. Водночас КНР дедалі голосніше заявляла про свій статус глобального актора, просуваючи ініціативу «Один пояс, один шлях», прагнучи зміцнити контроль над критично важливими морськими шляхами та посилити економічну присутність у світі. Американська адміністрація визначила Китай як довгострокового конкурента, здатного кинути виклик домінуючій ролі

США у міжнародній системі, що було неминучим наслідком еволюції двосторонніх відносин, описаної у працях Ханьхімякі та Кутька [9; 41].

У 2010-х роках Сполучені Штати Америки суттєво збільшили свою військову присутність в Індो-Тихоокеанському регіоні, модернізуючи розташовані у Японії та Південній Кореї бази, розширюючи співпрацю з Австралією та активізуючи військові навчання з державами Південно-Східної Азії. Такі дії були прямою відповіддю на наростання військово-морської потужності Китайської Народної Республіки, яка активно розвивала ракетні комплекси протикорабельної дії, розширювала флот і будувала інфраструктуру на штучних островах, що суттєво змінювало баланс сил у регіоні. Як зазначає Роберт Ванг, Сполучені Штати Америки дійшли висновку, що для стабільності необхідно посилити військову присутність і створити систему партнерств, здатних компенсувати збільшення китайських можливостей [55]. Паралельно Китай активно зміцнював свою присутність у стратегічно важливих точках, розвиваючи базу в Джибуті та посилюючи співпрацю з Пакистаном, що додавало напруженості до відносин із Вашингтоном. У результаті Індо-Тихоокеанський регіон став центральним театром військово-стратегічного суперництва між двома державами, де кожна зі сторін намагалася продемонструвати рішучість і здатність утримувати контроль над ключовими комунікаційними маршрутами.

Технологічна конкуренція у 2010-х роках стала одним із найгостріших аспектів американо-китайського протистояння, а центром напруження стало питання контролю над телекомунікаційними мережами п'ятого покоління. Сполучені Штати Америки висунули звинувачення проти китайських компаній Huawei та ZTE у співпраці з державними органами КНР і можливому використанні телекомунікаційної інфраструктури для шпигунської діяльності, що у Вашингтоні розглядалося як загроза національній безпеці. КНР, у свою чергу, звинувачувала Сполучені Штати Америки у політизації економічної конкуренції та спробі стримувати технологічний розвиток Пекіна, що збігалася з ранніми прогнозами про неминучість конфлікту, висловленими Р. Бернстайном [32]. Обмеження американського уряду на експорт мікрочипів і

програмного забезпечення для китайських компаній спричинили серйозні потрясіння у глобальних виробничих ланцюгах, формуючи основу для розділення світової економіки на дві технологічні екосистеми. Конкуренція у галузі штучного інтелекту, суперкомп'ютерів та кібербезпеки посилила стратегічний характер протистояння, перетворюючи технології на новий вимір геополітичної боротьби.

У відповідь на зростання впливу Китаю Сполучені Штати Америки та їхні партнери розробили низку стратегій, спрямованих на стримування політичної, військової та економічної експансії Пекіна. Серед таких ініціатив ключове місце посіли: створення оборонного формату AUKUS, активізація діалогу QUAD між США, Японією, Австралією та Індією, а також ухвалення законодавчих актів, спрямованих на захист критичної інфраструктури і скорочення залежності від китайських технологій.

Тайванське питання у 2010-х – першій половині 2020-х років стало центральною політичною точкою напруги між Сполученими Штатами Америки та Китайською Народною Республікою. Візит високопосадовців США на Тайвань, розширення військової співпраці, постачання оборонних систем і публічні заяви про підтримку демократії спричинили гостру реакцію Пекіна, який розглядає острів як невід'ємну частину своєї території та ключовий елемент національного відродження. Китай посилив військовий тиск, збільшив кількість польотів своїх літаків у зоні протиповітряної ідентифікації Тайваню та провів масштабні навчання біля острова, демонструючи готовність до силового сценарію, що описано у звітах міжнародних аналітиків та репортажах про регіональні кризи [42]. Політичні аналітики звертають увагу на те, що Тайвань став символом ідеологічного протистояння між авторитарною моделлю розвитку КНР та демократичною системою США, що підсилює конфліктність питання. Важливість Тайваню у стратегічних оцінках Сполучених Штатів Америки посилюється на тлі залежності глобальної економіки від тайванських виробників мікрочипів, що додало економічного виміру до проблеми, перетворивши острів на ключовий пункт геополітичного суперництва.

Усі вищезазначені процеси спричинили формування нової моделі американо-китайських відносин, яку дослідники та урядовці дедалі частіше визначають як конфігурацію стратегічної конкуренції. На відміну від попереднього етапу «взаємної економічної залежності», коли ключовим інструментом стабілізації виступала взаємовигідна торгівля, у 2010-х – першій половині 2020-х років домінуючим чинником стала конкуренція за технологічну першість, контроль над ланцюгами постачання, вплив у міжнародних організаціях та домінування у регіональних безпекових структурах (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Ключові двосторонні угоди та документи між США та КНР (1972–2025 рр.)

Рік	Назва угоди / документа	Зміст
1	2	3
1972	Шанхайське комюніке	Перший спільний документ, що заклав основу нормалізації відносин; визначав позиції щодо Тайваню та принцип невтручання.
1979	Спільне комюніке про встановлення дипломатичних відносин	США визнають уряд КНР єдиним законним; формальний початок дипломатичних відносин.
1979	Закон про відносини з Тайванем (TRA)	Неформальна основа для підтримки Тайваню після встановлення відносин з КНР; гарантії оборонного характеру.
1982	Третє спільне комюніке США–КНР	Угода щодо обмеження постачання США зброї Тайваню.
1992	«Консенсус 1992 року» (неформальний)	Принцип «одного Китаю» з різним трактуванням; вплинув на подальші американо-китайські переговори.
2001	Підтримка вступу КНР до СОТ	Формальне включення КНР до глобальної торгівельної системи за підтримки США.
2012–2016	Кіберугоди та військові консультації	Серія домовленостей щодо обмеження економічного кібершпиунства та кризової комунікації.
2020	Торгова угода «Фаза І»	Часткове зниження тарифів, зобов'язання КНР збільшити закупівлі американських товарів.
2023–2024	Переговори щодо стабілізації стратегічних відносин	Канали військового діалогу, економічні консультації після піку торгової війни.
1	2	3
2025	Попередні домовленості про корекцію тарифів та експортних обмежень	Робота над зменшенням торгівельної напруги та узгодженням нових технічних стандартів.

Складено автором за матеріалами: [42]

Узагальнення змісту двосторонніх документів, демонструє поступову, але концептуально чітку трансформацію американо-китайських відносин від етапу політичного зближення та інституційного оформлення взаємодії у 1970–1980-х роках до конфігурації багатовимірної стратегічної конкуренції у 2010-х – першій половині 2020-х років. Перші документи – Шанхайське комюніке 1972 року, встановлення дипломатичних відносин та Спільне комюніке 1982 року – були спрямовані на усунення ідеологічних та юридичних бар'єрів між державами й створення довгострокової основи для політичного діалогу [31].

У 1990-х – на початку 2000-х ключовим став перехід до інституціоналізованої економічної взаємодії, кульмінацією чого був вступ КНР до СОТ у 2001 році [9]. Саме цей етап заклав фундамент глибокої економічної взаємозалежності, яка тривалий час пом'якшувала геополітичні суперечності та формувала сприйняття КНР як «відповідальної зацікавленої держави» в американському стратегічному дискурсі.

Натомість документи та домовленості з 2010-х років – кіберугоди, торгівельна угода «Фаза І», консультації зі стратегічної стабілізації та домовленості 2025 року щодо корекції тарифів – відображають якісно інший характер двосторонніх відносин [42]. Вони вже не спрямовані на поглиблення інтеграції, а на керування конфліктністю та зниження ризиків ескалації, характерних для системної конкуренції великих держав. Поява у переліку домовленостей питань, пов'язаних із кібербезпекою, технологічними обмеженнями та регуляцією ланцюгів постачання, свідчить про розширення суперництва у сферах, які раніше не входили до ядра двостороннього порядку денного. Таким чином, послідовність документів у таблиці демонструє перехід від моделі «кооперації попри відмінності» до моделі «конкуренції з елементами контрольованого діалогу», що відображає глибинну зміну стратегічних пріоритетів обох держав і логіку сучасних міжнародних процесів.

У працях Кутька й Ханьхімякі підкреслюється, що еволюція цих відносин має тривалий історичний характер і включає цикли співпраці та

конфронтації [9; 41]. Проте саме у цей період суперництво стало системним, охопивши практично всі сфери міждержавної взаємодії.

Крім того, у 2010-х роках посилення геополітичного суперництва між США та КНР проявлялося не лише в безпосередніх двосторонніх стосунках, а й у глобальному масштабі – через конкуренцію за вплив у міжнародних організаціях, стандартизацію технологічних протоколів, а також створення паралельних інституційних структур. Китайська Народна Республіка, скориставшись відносною відсутністю стратегічної уваги США до глобального управління за часів президентства Д. Трампа, активізувала свою діяльність у таких організаціях, як ООН, Світова організація охорони здоров'я (СОЗ), Міжнародна організація з міграції (МОМ), а також в спеціалізованих агентствах, зокрема Міжнародному союзу електрозв'язку (ITU) [10]. У 2020 році китайський кандидат був обраний на чолі чотирьох з 15 ключових міжнародних організацій, тоді як США втратили вплив у низці технічних комітетів, що формулюють глобальні стандарти в сфері телекомунікацій, інформаційної безпеки та штучного інтелекту [41]. Цей зрушення сприймалося Вашингтоном як стратегічна загроза, оскільки воно означало формування альтернативної, не ліберальної архітектури міжнародної системи на китайських умовах.

Паралельно США розгорнули масштабну кампанію зі зміцнення «клубу демократій» як протипази китайському впливу. У 2021 році адміністрація Дж. Байдена організувала перший «Саміт заради демократії», до якого було запрошено понад 100 країн, і в рамках якого було оголошено про створення «Технологічного альянсу демократій» [47]. Ця ініціатива мала на меті координувати політику щодо штучного інтелекту, квантових обчислень, автономних систем і кібербезпеки, уникнути залежності від китайських технологічних рішень і забезпечити технічну гегемонію «ціннісно сумісних» країн. У рамках цього альянсу США, Європейський Союз, Японія, Південна Корея, Індія та Австралія уклали низку двосторонніх і багатосторонніх угод щодо спільного фінансування наукових досліджень, обміну даними та координації регуляторної політики. Таким чином, технологічне суперництво між

США та КНР трансформувалося з двостороннього протистояння у глобальне розмежування на основі ідеологічних та інституційних принципів.

Важливим вектором стратегічного суперництва став Південно-Китайське море, яке стало ареною прямих конфронтацій між китайськими та американськими військовими кораблями. З 2014 року КНР інтенсивно нарощувала штучні острови на рифах Спратлі та Парасельських островах, розміщуючи на них радари, ракетні установки, авіабазы й порти [49]. На думку аналітиків Центру стратегічних та міжнародних досліджень (CSIS), ці дії мали стратегічне значення: вони дозволяли Китаю контролювати близько 30% території моря, через яке щорічно проходить понад \$5 трлн морської торгівлі. США у відповідь започаткували операції «свободи судноплавства» (FONOPs), регулярно направляючи військові кораблі та літаки у зони, що оголошуються Китаєм як виключні [49]. Такі дії призводили до частих інцидентів, зокрема зближення на небезпечну відстань між китайськими та американськими есмінцями, що створювало ризик випадкової ескалації. Напруженість у регіоні посилювалася після рішення постійного третейського суду в Гаазі у 2016 році, який визнав претензії Китаю на «дев'ятипунктову лінію» неправомірними. Пекін відмовився визнавати рішення, а Вашингтон розпочав надання безпосередньої підтримки країнам АСЕАН у модернізації берегової охорони та морської розвідки.

У цьому ж періоді суттєво змінилася природа американо-китайських економічних зв'язків. Якщо у 1990–2000-х роках взаємодія базувалася на комплементарності (США – ринок і технології, Китай – виробництво і робоча сила), то з 2010-х років вона перетворилася на зону конфронтації [56]. США усвідомили, що їхні інвестиції та технологічний трансфер сприяли не просто економічному зростанню Китаю, а його військово-промислому розвитку. Це призвело до перегляду філософії «залучення через інтеграцію» на користь «економічного стримування». У 2018 році було створено Комітет з іноземних інвестицій у США (CFIUS), який отримав розширені повноваження щодо блокування китайських інвестицій у стратегічні сектори [56]. Також було

запроваджено «чорні списки» компаній, серед яких, крім Huawei і ZTE, з'явилися SMIC, DJI, SenseTime та інші. З 2022 року США запровадили повний заборонний режим щодо постачання передових мікрочипів та обладнання для їхнього виробництва, включаючи технології компаній ASML, Lam Research і Applied Materials [58]. Ці обмеження мали безпрецедентний технічний рівень і фактично призупинили розвиток китайської напівпровідникової промисловості, що підтвердило трансформацію економіки на полігон технологічного суперництва.

Одночасно Китай відповідав власними інструментами економічного примусу. У 2020 році КНР запровадила «Закон про протидію незаконним іноземним санкціям», який дозволяв вводити контрзаходи проти компаній і країн, що сприяють обмеженням проти китайських юридичних осіб [8]. На практиці це використовувалося для обмеження експорту рідкісноземельних металів до Японії, призупинення імпорту вугілля з Австралії, а також блокування постачання медичних товарів до ЄС під час пандемії. Крім того, Пекін активізував використання «вовчої дипломатії» – агресивного риторичного стилю, який використовується китайськими дипломатами для тиску на інші країни. Такі методи викликали зворотну реакцію в Європі та Азії, сприяючи коаліції проти китайського економічного впливу.

На культурно-ідеологічному рівні суперництво посилилося після 2019 року, коли Китай запровадив Національний закон про безпеку в Гонконзі, що фактично ліквідувало автономію регіону [7]. США у відповідь скасували особливий торговельний статус Гонконгу, обмежили експорт чутливої технології туди й запровадили санкції проти китайських посадовців. Ці події символізували кінець епохи, коли США сподівалися на лібералізацію Китаю через економічну інтеграцію [7]. У міжнародному дискурсі посилювався образ КНР як авторитарного режиму, що використовує економічні ринки для поширення влади, а не для демократизації. Це сприяло формуванню ідеологічного розмежування, яке стало основою для консолідації західних союзників навколо США.

Важливою особливістю першої половини 2020-х років став також розвиток «напівавтономних ланцюгів постачання» у стратегічних галузях. Під тиском санкцій компанії почали створювати «червоні» (для китайського ринку) і «сині» (для світового ринку) лінійки продуктів [6]. Наприклад, Huawei розробила окрему операційну систему HarmonyOS замість Android і запустила власний апаратно-програмний стек. США, зі свого боку, ініціювали створення «чипових альянсів», зокрема з Японією, Південною Кореєю та Нідерландами, для координації політики щодо мікрочипів. Цей процес призвів до початку технологічної фрагментації світу, з якою раніше не стикалася жодна епоха глобалізації.

Отже, поглиблення військової активності, технологічна конкуренція, загострення конфліктів у Південно-Китайському морі та ескалація навколо Тайваню створили комплекс факторів, які сформували нову модель відносин між двома державами. У відповідь на зростаючу могутність КНР Сполучені Штати Америки запровадили масштабні стратегії стримування, водночас зміцнюючи союзні відносини у регіоні. Усе це свідчить про перехід до епохи стратегічної конкуренції, яка визначатиме динаміку міжнародних відносин у наступні десятиліття.

РОЗДІЛ 3. ЕКОНОМІЧНИЙ ВИМІР ДВОХСТОРОННІХ ВІДНОСИН США І КНР

3.1. Посилення економічної взаємозалежності США та КНР у XXI ст.

У XXI столітті економічні відносини між Сполученими Штатами Америки та Китайською Народною Республікою перетворилися на найважливіший компонент глобальної економічної системи, зумовлюючи формування глибокої взаємозалежності двох найбільших світових економік. Попри ескалацію торговельних конфліктів, зростання тарифів та політичні суперечності, економічна взаємодія між державами продовжувала розширюватися, визначаючи стабільність міжнародних ринків і впливаючи на формування нових стратегій у сфері національної безпеки. Саме взаємозалежність стала однією з ключових причин того, що навіть у періоди загострення протиріч Китай і Сполучені Штати Америки залишалися взаємно незамінними економічними партнерами.

Упродовж XXI століття торговельно-економічні відносини між Сполученими Штатами Америки та Китайською Народною Республікою демонстрували стале зростання, яке зберігалось навіть на тлі торговельних війн та політичних криз. Згідно з аналітичними матеріалами щодо хронології торговельного протистояння, товарообіг між двома державами не лише відновлювався після кожного раунду тарифного тиску, але й у певні періоди досягав історичних максимумів [33]. Інвестиційна взаємодія також залишалася вагомим частиним двосторонньої економічної архітектури: американські корпорації продовжували вкладати капітал у китайську промисловість, логістику та високотехнологічні сектори, тоді як китайські інвестиції у Сполучених Штатах Америки, попри періоди обмежень, зосереджувалися на нерухомості, інфраструктурних проєктах та підприємствах споживчого сектору [16]. Навіть у період 2018–2025 років, коли адміністрації обох держав посилювали тарифний тиск, обсяги двосторонньої торгівлі зменшувалися лише частково, адже компанії

зберігали залежність від транснаціональних ланцюгів постачання. Важливо, що у 2025 році обидві держави, попри ескалацію торгівельних конфліктів, підписали низку угод про часткове зниження мит, що свідчило про взаємну зацікавленість у стабілізації ринку [19]. Економічна логіка взаємозалежності переважала політичні суперечності, забезпечуючи основу для підтримання глобальної економічної рівноваги.

Динаміка інвестиційних потоків між Сполученими Штатами Америки та Китайською Народною Республікою у 2000–2025 роках демонструє чітку послідовність етапів, що відображають глибинні зміни у характері двосторонньої економічної взаємодії. На початку XXI століття американські інвестиції домінували й зростали паралельно з економічним відкриттям КНР після вступу до СОТ, тоді як китайські вкладення залишалися мінімальними через валютні обмеження та нерозвиненість зовнішнього інвестиційного сектору. Ситуація різко змінилася у 2011–2016 роках, коли китайські компанії здійснили масштабний вихід на американський ринок, інвестуючи у високотехнологічні галузі, промислові активи та нерухомість [33]. Цей період став піком взаємної інтеграції, коли обидві економіки демонстрували не лише взаємодоповнюваність, але й прагнення до формування глибшого фінансового партнерства. Саме тоді Китай намагався посилити глобальну економічну присутність, використовуючи зовнішні інвестиції як інструмент модернізації та розширення впливу.

Період після 2017 року характеризується швидким звуженням інвестиційного співробітництва, особливо у напрямку китайських вкладень у Сполучені Штати Америки. Розширення повноважень CFIUS, посилення режимів експортного контролю, санкції проти технологічних компаній КНР та загальна концепція економічного стримування призвели до стрімкого падіння китайських інвестицій – від десятків мільярдів до лише кількох мільярдів доларів. Американські інвестиції у КНР також скоротилися, але залишилися відносно стабільними, що свідчить про прагматичний інтерес американського бізнесу до китайського ринку попри стратегічну напругу [33]. Стабілізація на низькому рівні у 2023–2025 роках відображає формування нової моделі економічних

відносин, у якій домінують регуляторні обмеження, технологічна конкуренція та прагнення до автономії у критично важливих секторах. Це вказує на перехід від періоду взаємної економічної відкритості до епохи контрольованої взаємозалежності, що визначає сучасну архітектуру американо-китайського економічного суперництва (табл. 3.2).

Таблиця 3.2

Динаміка взаємних інвестицій між США та КНР (2000–2025 рр.)

Період	Інвестиції США в КНР (млрд USD)	Інвестиції КНР у США (млрд USD)	Характеристика періоду
2000–2005	5–8	<1	Початок зростання американських інвестицій на тлі вступу КНР до СОТ; китайські інвестиції мінімальні.
2006–2010	12–20	2–5	Поступове зростання взаємних інвестицій; посилення інтересу КНР до високотехнологічних активів у США.
2011–2016	55–60	45–50	Пік двосторонніх інвестицій; рекордні придбання китайських компаній у США (сектор технологій та нерухомості).
2017–2019	35–40	5–10	Спад через американський контроль іноземних інвестицій та санкції проти китайських технологічних компаній.
2020–2022	25–30	2–4	Різке падіння – торгівельна війна, обмеження на трансфер технологій, пандемія; мінімізація китайських інвестицій у США.
2023–2025	20–25	2–3	Стабілізація на низькому рівні; обмеження США на інвестиції в чипи, штучний інтелект та телекомунікації; інвестування США у споживчі та виробничі сектори КНР.

Складено автором за матеріалами: [19]

Глибока економічна взаємозалежність між Сполученими Штатами Америки та Китайською Народною Республікою значною мірою формувалася навколо транснаціональних ланцюгів постачання, у яких Китай виступав як головний виробничий центр світу. Упродовж двох десятиліть американські компанії переносили критично важливі етапи виробничих процесів до КНР, включно з електронікою, текстилем, автомобільними компонентами та побутовою технікою. У результаті Китай став ключовою ланкою глобальних ланцюгів постачання, а китайські порти – найбільшими у світі за обсягами контейнерних

перевезень, що забезпечувало безперервність роботи американських корпорацій [45].

Торгівельна війна, розпочата у 2018 році та активізована у 2025 році новою хвилею тарифів, продемонструвала, наскільки глибоко виробнича інфраструктура США інтегрована у китайську економіку: навіть після підвищення тарифів американські компанії не змогли оперативно перенести виробництво з Китаю через вартість, логістику та відсутність альтернативних ринків із порівнянними масштабами [43]. Хоча окремі виробники почали переміщувати частину потужностей до В'єтнаму, Індії та Мексики, Китай залишався незамінним виробничим центром завдяки інфраструктурі, промисловим кластерним системам та доступу до рідкісноземельних металів, що використовуються у високотехнологічних галузях [22].

Сполучені Штати Америки у XXI столітті стали найбільш залежним у світі імпортером китайських товарів широкого вжитку, включно з побутовою технікою, текстилем, іграшками, смартфонами, комп'ютерами та електронними компонентами. Китайські підприємства забезпечували понад 30 % усього американського імпорту споживчих товарів, а у окремих сегментах – до 90 %, що робило Китай критичним партнером для забезпечення стабільності внутрішнього ринку США [39]. Як зазначають у своїх оглядах міжнародні аналітики, попри введення численних тарифів у 2018–2025 роках, американські споживачі продовжували купувати китайські товари, оскільки їхня відносна дешевизна та масовість не мала аналогів на глобальному ринку [33]. Збільшення тарифів лише підвищувало ціни для кінцевих споживачів у США, спричиняючи інфляційний тиск, що змушувало уряд частково переглядати політику жорсткого тарифного тиску. Значну роль відігравала і залежність США від китайських фармацевтичних компонентів, медичних товарів, акумуляторів та обладнання для відновлюваної енергетики, які Китай виробляв значно дешевше за конкурентів. Економічні огляди 2025 року свідчать, що навіть під час загострення конфлікту Сполучені Штати Америки зберігали рекордний імпорт китайських побутових товарів, що підтверджувало глибину економічної

залежності та нездатність швидко диверсифікувати джерела постачання [20]. Ця залежність стала ключовим чинником стримування ескалації торгівельного протистояння.

Попри посилення політичної та економічної самостійності, Китайська Народна Республіка у XXI столітті залишалася суттєво залежною від американських технологій, фінансової інфраструктури та споживчих ринків. Ключовими сферами такої залежності були високотехнологічне устаткування, мікрочипи, програмне забезпечення та авіаційні системи, які Сполучені Штати Америки та їхні союзники поставляли на китайський ринок у великих масштабах. Обмеження, запроваджені Вашингтоном у 2019–2025 роках щодо експортного контролю за передовими мікросхемами, продемонстрували критичність цієї залежності: китайські виробники не могли самостійно забезпечити потрібний рівень технологічної автономності [23]. Китайська економіка також значною мірою орієнтована на американського споживача: США довгий час залишалися головним ринком збуту для китайського експорту, що забезпечувало значні валютні надходження та підтримувало зайнятість у ключових промислових секторах [16]. Окремі етапи торгівельних переговорів, зокрема угоди про зниження тарифів та врегулювання суперечностей 2025 року, свідчили про те, що Пекін прагнув уникнути масштабної ескалації конфлікту, адже повний розрив торгівельно-економічних зв'язків міг би спричинити значні ризики для внутрішньої стабільності [17]. Залежність від американського ринку та технологічних компонентів стала однією з основних причин того, що КНР так само зацікавлена у підтриманні двосторонньої економічної взаємодії, як і США.

У XXI столітті економічна взаємозалежність між США та КНР набула не лише кількісного, а й структурного характеру, що виявляється в інтеграції не просто товарних потоків, а цілих виробничих екосистем. Найяскравішим прикладом є ланцюги постачання в електронній промисловості: компанії на кшталт Apple, Dell або Tesla формально є американськими, але їхні продукти фізично збираються в Китаї, використовуючи компоненти, виготовлені в Південній Кореї, Японії, Тайвані та Малайзії, але змонтовані на підприємствах,

керованих китайськими гігантами, такими як Foxconn або Luxshare [19]. Ця модель створила ситуацію, коли американський бренд втрачає контроль над фізичною реалізацією свого продукту, а Китай, хоча й отримує відносно невелику частку доданої вартості (часто 5–10%), контролює логістичну, трудову та інфраструктурну базу, без якої виробництво неможливе [19]. Це робить розрив таких зв'язків не просто економічно не вигідним, а технічно складним.

Особливу роль у поглибленні взаємозалежності відіграла фінансова інтеграція. Після вступу КНР до СОТ у 2001 році і подальшої лібералізації свого фінансового сектору (хоча й обмеженої), американські інституційні інвестори – пенсійні фонди, хедж-фонди, університетські ендаументи – почали активно вкладати кошти в китайські активи. До 2020 року прямі фінансові інвестиції США в КНР перевищували \$120 млрд, а через офшорні фонди (наприклад, у Гонконзі чи Сінгапурі) – ще десятки мільярдів [16]. Навіть після посилення обмежень, такі компанії, як BlackRock чи Vanguard, продовжували збільшувати частки в акціях китайських компаній, включених до глобальних індексів (MSCI EM). З іншого боку, китайські державні фонди – зокрема China Investment Corporation (CIC) – з початку 2000-х років стали одними з найбільших володарів американських казначейських облігацій. На піку (2013–2015 рр.) КНР тримала понад \$1.3 трлн доларових активів, що робило її не просто кредитором, а системним учасником фінансової стабільності США. Хоча з 2018 року Пекін поступово зменшував ці вкладення (до \$775 млрд у 2025 р.), вони залишаються стратегічно значущими [16].

Ще одним аспектом, що рідко акцентується у загальних аналізах, є науково-дослідна взаємозалежність. Упродовж 2000–2020-х років співпраця між університетами США та КНР стала однією з найплідніших у світі за кількістю спільних публікацій. Згідно з даними Nature Index, у 2020 році приблизно кожна третя наукова публікація з фізики та інженерії, що фінансувалася американськими агентствами (NSF, DOE), мала співавтора з Китаю. Навіть після посилення контролю за технологічними трансфертами (через відомі випадки втручання КНР у програми «Тисяча талантів»), наукове співробітництво

продовжувало існувати в галузях, що формально не є «чутливими» – від кліматичного моделювання до нейробіології [32]. Ця взаємодія створила інтелектуальну інфраструктуру, яка підтримує технологічний прогрес обох країн, і її розрив загрожує сповільненням інновацій.

Важливим елементом економічної взаємозалежності є залежність китайської економіки від американської споживчої моделі. Китайська модель зростання, особливо після 2008 року, базувалася не стільки на внутрішньому попиті, скільки на експортній орієнтації, де США – найбільший ринок збуту [32]. Це призвело до того, що мільйони робочих місць у прибережних провінціях Китаю напряду залежать від стабільності американського попиту. У разі повного розриву торгівлі це могло б спричинити не просто економічні, а й соціально-політичні наслідки для режиму КПК, який легітимізує себе через економічний розвиток. Саме тому, навіть незважаючи на риторику «подвійної циркуляції» (двойциркуляції), яку просуває Сі Цзіньпін з 2020 року, Китай продовжує активно підтримувати експорт до США – зокрема, через дотації, валютну політику (стримування юаня) та підтримку виробничих кластерів [32].

З іншого боку, залежність США від китайської виробничої потужності проявлялася особливо гостро під час пандемії COVID-19. Коли у 2020 році Китай тимчасово закрити фабрики, американські ланцюги постачання відразу дали збій: не вистачало не лише масок і медичного обладнання, а й компонентів для автомобілів, літаків і навіть побутової техніки. Це викликало серйозні обговорення у Вашингтоні щодо «економічної безпеки» як окремого виміру національної безпеки [3]. Адміністрації Трампа та Байдена запустили низку ініціатив з «оншорингу» (перенесення виробництва в США) або «френдшорингу» (орієнтація на союзників), але на практиці ці заходи охоплюють лише стратегічно чутливі сектори – напівпровідники, фармацевтика, критичні мінерали. У всіх інших – від одягу до електроніки – Китай залишається незамінним, оскільки ніхто в світі не може поєднати його масштаб, кваліфіковану робочу силу, інфраструктуру й часову ефективність.

Також варто зазначити роль регіональної інтеграції у поглибленні взаємозалежності. Хоча двосторонні відносини загострилися, обидві країни продовжують брати участь в одних і тих самих глобальних торговельних угодах – наприклад, Регіональному всеосяжному економічному партнерстві (RCEP), до якого належить Китай, або робочих групах COT, у яких беруть участь обидві сторони [4]. Навіть після виходу США з Транстихоокеанської угоди (TPP) у 2017 році, американські компанії залишилися частиною тих самих регіональних ланцюгів, що і китайські [4]. Це створює ситуацію, коли політичне суперництво існує паралельно з практичною економічною кооперацією на рівні бізнесу, і ця дихотомія стає все більш характерною для XXI століття.

Крім того, китайський внутрішній ринок все більше стає об'єктом зацікавленості для американських компаній, незважаючи на регуляторні ризики. Такі бренди, як Tesla, Apple, Nike, Starbucks або Boeing, отримують від 15% до 30% свого глобального доходу саме в Китаї. Для Tesla фабрика в Шанхаї стала найпродуктивнішою у світі, випускаючи понад 1 мільйон електромобілів на рік – більше, ніж усі інші заводи разом узяті [5]. Це змушує американські корпорації балансувати між політичними тисками з боку уряду і економічною логікою прибутку. У результаті навіть у періоди максимального загострення (наприклад, після візиту Ненсі Пелосі на Тайвань у 2022 році) великі компанії відмовлялися від публічних коментарів, щоб не спровокувати пекінські репресії у формі «підозрілих перевірок» чи обмежень на імпорт [5].

Усе це разом свідчить про те, що економічна взаємозалежність між США та КНР у XXI столітті має глибоко структурний, мультишаровий характер, який не можна звести лише до обсягів торгівлі або інвестицій. Вона охоплює виробничі, фінансові, наукові, регіональні та корпоративні рівні, формуючи систему, де кожен розрив чи обмеження викликає ланцюгові наслідки. Саме ця складність пояснює, чому навіть у епоху стратегічного суперництва обидві держави продовжують підтримувати економічну взаємодію, розуміючи, що повна декуплінг не просто неможлива, а катарсична для глобальної економіки.

3.2. Торгівельні війни між Сполученими Штатами та Китаєм: причини, перебіг, наслідки

торгівельна війна між Сполученими Штатами Америки та Китайською Народною Республікою стала одним із наймасштабніших економічних конфліктів XXI століття, що вплинув на глобальні ланцюги постачання, фінансові ринки та міжнародну політику. Її ескалація була зумовлена накопиченням структурних дисбалансів, відмінністю економічних моделей та стратегічним суперництвом між двома провідними державами світу. Протистояння, що почалося з тарифів і політичних заяв, переросло у комплексну систему взаємних обмежень, яка визначила нову конфігурацію світової економічної взаємодії.

Ескалація торговельної війни була зумовлена низкою глибинних факторів, серед яких провідну роль відігравали зростаючий дефіцит торговельного балансу США та звинувачення американської сторони у порушеннях прав інтелектуальної власності з боку китайських компаній. Сполучені Штати Америки протягом двох десятиліть стикалися з щорічним зростанням дефіциту торгівлі з Китаєм, який у окремі роки перевищував 400 мільярдів доларів, що на політичному рівні інтерпретувалося як доказ несправедливих торговельних практик Пекіна [48].

Паралельно уряд США звинувачував Китайську Народну Республіку у форсованому трансфері технологій, непрозорості інвестиційного режиму та субсидуванні стратегічних промислових секторів, що нібито порушувало принципи рівної конкуренції на міжнародному ринку. У стратегічних документах адміністрацій США початку 2020-х років наголошувалося, що Китай використовує економічну взаємодію для структурної переваги у високотехнологічних галузях, що створює системні ризики для довгострокових інтересів Сполучених Штатів Америки [1]. Водночас питання прав інтелектуальної власності, зокрема копіювання програмних продуктів та

патентованих технологій, стало однією з головних причин вимог США щодо перегляду правил торгівлі.

Активна фаза торгівельної війни розпочалася у 2018 році після рішення Сполучених Штатів Америки запровадити масштабні тарифи на китайський імпорт, спрямовані на скорочення торгівельного дефіциту та зміну промислової політики Пекіна. До 2025 року США встановили підвищені тарифи на сотні мільярдів доларів товарів, включно з електронікою, металами, текстилем і промисловими компонентами [39]. У відповідь Китай застосував дзеркальні тарифи щодо американської продукції – передусім сільськогосподарської, автомобільної та хімічної, що особливо вдарило по аграрному сектору США. Тарифна політика перетворилася на ключовий інструмент тиску на КНР, а у 2025 році американська адміністрація не лише зберегла чинні обмеження, але й запровадила нові тарифи у сферах високих технологій та обладнання для відновлюваної енергетики, що підтверджувалося офіційними документами Білого дому [38]. Пекін паралельно відповідав контрзаходами, обмежуючи закупівлі американських технологічних продуктів і диверсифікуючи імпорт.

З часом торгівельна війна перестала обмежуватися виключно тарифами та переросла у широке стратегічне протистояння за контроль над ключовими технологіями, інфраструктурою та ресурсами. США посилили експортні обмеження на передові мікрочипи, телекомунікаційне обладнання, програмне забезпечення та авіаційні системи, що мали критичне значення для китайської економіки. Ці заходи істотно стримували розвиток високотехнологічного сектору КНР, зокрема виробництва напівпровідників, де Китай залишався залежним від американських і тайванських виробників [23]. Пекін відповів обмеженням експорту рідкісноземельних металів, важливих для виробництва електроніки, оборонних систем і акумуляторів, а також переглядом умов допуску іноземних корпорацій на внутрішній ринок [22]. До 2025 року обмеження з обох сторін поширилися на інвестиційні угоди, фінансові операції та регулювання спільних підприємств, що відображало еволюцію стратегічних підходів США до конкуренції з Китаєм [4].

Масштаб торгівельної війни спричинив значний вплив на промисловість, підприємства та кінцевих споживачів у Сполучених Штатах Америки та Китайській Народній Республіці. У США підвищення тарифів спричинило зростання собівартості промислових продуктів, зокрема у машинобудуванні, електроніці та автомобільній галузі, які залежали від імпортованих китайських компонентів [20]. Американські споживачі стикнулися з підвищенням цін на побутову техніку, меблі, текстиль та інші товари широкого вжитку, що збільшило інфляційний тиск на економіку та знизило купівельну спроможність. Китайська промисловість також зазнала значних труднощів, оскільки експортні обмеження США вплинули на доходи виробників електроніки, телекомунікаційного обладнання та машинного устаткування [14]. Водночас обидві економіки намагалися переорієнтувати виробничі процеси, шукаючи нові ринки збуту та альтернативні ланцюги постачання. За даними міжнародних аналітиків, КНР частково компенсувала втрати завдяки посиленню експорту до країн Азії та Європи, тоді як американський аграрний сектор отримав низку державних дотацій через скорочення китайського імпорту [45].

Бізнес-середовище у США та Китаї негативно сприймало невизначеність, спричинену торгівельними обмеженнями, оскільки компанії ставали заручниками непередбачуваного політичного циклу. Значна частина американських корпорацій критикувала тарифну політику адміністрації США, стверджуючи, що вона підриває конкурентоспроможність американського бізнесу та стимулює інфляцію [13]. Китайські підприємства, у свою чергу, прагнули диверсифікації експорту та залучення нових партнерів у Південно-Східній Азії, Латинській Америці та Африці. Міжнародні партнери, включно з Європейським Союзом та країнами АСЕАН, намагалися балансувати між економічними інтересами та політичною підтримкою США, водночас користуючись можливостями, які відкривалися унаслідок зростання тарифів [36]. У глобальному вимірі торгівельна війна прискорила тенденцію до регіоналізації економіки, розвитку альтернативних ланцюгів постачання та зростання попиту на інвестиції у локальне виробництво, що відображено у

численних міжнародних оглядах [52]. Бізнес-спільнота у обох країнах дедалі більше усвідомлювала, що тривала торгівельна напруга може стати системним гальмом розвитку.

Попри ескалацію конфлікту, Сполучені Штати Америки та Китайська Народна Республіка у кількох раундах переговорів намагалися досягти компромісів, що у 2020 році вилилося в укладення так званої «першої фази» торгівельної угоди. Ця угода передбачала збільшення закупівель американських товарів Китаєм, зниження окремих тарифів, посилення захисту прав інтелектуальної власності та врегулювання окремих процедур у сфері фінансових послуг [17]. Однак уже у 2025 році сторони знову опинилися на межі торгівельної війни через суперечності щодо експортних обмежень, рідкісноземельних металів та технологічного обладнання [21]. Низка додаткових переговорів у Лондоні та Вашингтоні не призвели до повного врегулювання, але дозволили знизити окремі мита, що стало можливим завдяки взаємним поступкам під час обговорення двосторонніх тарифів [36]. Уряд США в офіційних документах зазначав, що метою таких домовленостей було зменшення напруги та захист національних інтересів, водночас зберігаючи можливість подальшого тиску на КНР [47].

Особливу роль у динаміці торгівельного конфлікту відіграв політичний фактор у США, який поступово перетворив економічну проблему на інструмент внутрішньополітичної мобілізації. Адміністрація Дональда Трампа розпочала війну з Китаєм не лише з міркувань національної безпеки, а й для виконання передвиборчих зобов'язань перед виборцями промислового поясу («Rust Belt»), які постраждали від глобалізації та втрати робочих місць унаслідок перенесення виробництв до Азії. Саме це сприяло тому, що торгівельна політика набула емоційно забарвленої, націоналістично орієнтованої риторики, що ускладнювало технічні переговори. Навіть після зміни адміністрації у 2021 році Джо Байден зберіг більшість тарифів, що свідчило про формування двопартійного консенсусу щодо жорсткого курсу на Китай. Цей консенсус базувався не лише на економічних, а й на ідеологічних засадах – зростаючій тривозі щодо

авторитарної моделі розвитку КНР, яка, на думку багатьох у Вашингтоні, ставить під загрозу ліберальні норми світового порядку.

Водночас у Китаї торгівельна війна сприймалася як частина ширшої стратегії США щодо стримування зростання КНР. Пекін уникав прямих емоційних відповідей, але внутрішньою риторикою активно посилював ідею «століття приниження», яка нагадувала про період нерівноправних договорів XIX століття [24]. Це дозволило керівництву КПК мобілізувати суспільство навколо ідеї технологічної та економічної самодостатності. У 2020 році Сі Цзіньпін проголосив стратегію «подвійної циркуляції» – акцент на внутрішній попит за збереження зовнішньоекономічних зв'язків [24]. Ця доктрина стала відповіддю на тиск з боку США і визначила новий етап економічної політики КНР, спрямований на зменшення залежності від імпорту критичних технологій.

Одним із ключових економічних наслідків торгівельної війни стало прискорене перерозподілення виробничих потужностей у світі. Багато компаній, які раніше базувалися виключно в Китаї, почали розглядати стратегію «Китай +1» – диверсифікацію виробничих майданчиків [25]. В'єтнам, Індія, Мексика, Таїланд та Індонезія стали ключовими бенефіціарами цього процесу. Зокрема, за даними UNCTAD, інвестиції у В'єтнам збільшилися на 62% у 2019–2022 роках саме завдяки перенесенню виробництв з Китаю. Однак така диверсифікація не означала повного розриву з КНР: Китай продовжував постачати проміжні компоненти (напівфабрикати, електроніку, хімікати) для підприємств у цих країнах, формуючи нову модель «регіональної залежності через треті країни» [26].

Значного впливу торгівельна війна зазнала глобальна система багатосторонньої торгівлі. Конфлікт між двома найбільшими економіками фактично паралізував Світову організацію торгівлі (СОТ), оскільки США заблокували призначення нових суддів до Апеляційного органу, що робило неможливим вирішення спорів [31]. Країни, що розвиваються, втратили ключовий механізм захисту своїх інтересів, а торгівельні конфлікти все частіше почали вирішуватися поза рамками міжнародного права, через двосторонній

тиск і санкції. Це свідчило про кризу ліберального економічного порядку, закладеного після Другої світової війни, і початок епохи геоекономічної конкуренції, де економічні інструменти використовуються як засоби стратегічного впливу.

Важливим аспектом стала фіскальна вартість тарифів для економіки США. Дослідження Федерального резерву, Університету Пенсильванії та Інституту міжнародної економіки Петерсона показали, що майже 100% витрат від тарифів були перекладені на американських імпортерів, а в кінцевому підсумку – на споживачів. Середня сім'я з доходами до \$100 тис. на рік витрачала додатково близько \$1300 на рік через підвищені ціни [30]. Найбільше постраждали категорії: побутова техніка, меблі, одяг, комп'ютерне обладнання – саме ті товари, які масово імпортувалися з Китаю. Це посиляло інфляційний тиск у США ще до пандемії, а під час пандемії 2020–2022 років він став одним із факторів загальної інфляційної хвилі [30].

З іншого боку, китайські експортери також несли втрати. Багато середніх підприємств, які залежали від доступу до американського ринку, змушені були закриватися або переорієнтовуватися на внутрішній ринок. У певних провінціях (Гуандун, Чжецзян, Цзянсу) спостерігалось скорочення експортних робочих місць на 15–20%. Проте загальний економічний вплив на КНР був пом'якшений завдяки активній фіскальній підтримці з боку держави, масштабам внутрішнього ринку (понад 1,4 млрд споживачів) і зростанню експорту до Європи, країн АСЕАН і Африки [48]. Крім того, Китай скористався війною для прискорення технологічного імпортозаміщення – у сфері напівпровідників, програмного забезпечення, телекомунікацій та авіаційного двигунобудування.

Особливу увагу варто приділити впливу торгівельної війни на глобальні компанії, що не належать до США чи КНР. Багато європейських, японських, південнокорейських підприємств, які мають виробничі потужності в Китаї або залежать від китайських компонентів, опинилися між двома вогнями. Наприклад, німецька компанія BASF, яка виробляє хімікати в Китаї для глобального ринку, змушена була переглядати логістику [28]. Японські та південнокорейські

виробники мікрочипів, які використовують китайську робочу силу, зіткнулися з обмеженнями на постачання обладнання з США. Це посилює тенденцію до «безпечних» або «нейтральних» ланцюгів постачання, де компанії уникають використання компонентів, що потенційно підпадають під санкції однієї зі сторін.

Крім того, торгівельна війна посилює роль держави в економіці обох країн. У США зростає роль державного регулювання – через дотації фермерам, інвестиції в напівпровідникову промисловість (Закон про чипи 2022 року), субсидії на «оншоринг» [37]. У Китаї держава ще більше активізувала підтримку стратегічних секторів через державні фонди, позики та адміністративні рішення. Обидві моделі свідчили про відхід від чистої ринкової економіки на користь стратегічної промислової політики, спрямованої на безпеку ланцюгів постачання та технологічну автономію.

Важливо зазначити, що торгівельна війна продемонструвала, що економічна взаємозалежність не завжди запобігає конфліктам, як передбачали ліберальні теорії. Навпаки, висока ступінь залежності може стати джерелом уразливості, якою одна сторона може скористатися для тиску на іншу. Однак повна декуплінг виявилася неможливою на практиці через глибину інтеграції виробничих процесів. Тому замість повного розриву розвивається модель «обмеженої взаємозалежності», де дві країни зберігають певні економічні зв'язки, але одночасно створюють механізми захисту в критичних сферах – технологіях, фармацевтиці, енергетиці.

У контексті торгівельної війни між США та Китаєм важливо підкреслити, що її наслідки виходять далеко за межі двосторонніх економічних відносин і трансформують саму логіку глобальної економічної взаємодії. Протистояння між двома найбільшими економіками світу спричинило фундаментальний перегляд концепції «глобалізації як такої»: замість ідеї невидимої, ефективної та аполітичної світової економіки все частіше домінує підхід до економічної взаємодії як до інструменту стратегічного впливу [37]. Ця зміна парадигми відображається не лише у зростанні державного регулювання, а й у формуванні нових інституційних рамок – зокрема, через укладання мінілатеральних угод

(наприклад, Індо-Тихоокеанська економічна рамка, Chip 4 Alliance), які базуються не на принципах найбільшого сприяння, а на стратегічній сумісності та ціннісній спорідненості [37].

Особливо виразно це проявляється у сфері критичних технологій, де відбувається не просто розмежування, а цілеспрямоване відокремлення екосистем. США та їхні союзники розробляють єдині стандарти безпеки, експортного контролю та інвестиційного скринінгу, що фактично створює «технологічний бар'єр» між західним та китайським секторами [49]. Наприклад, обмеження на постачання ультрафіолетового літографічного обладнання компанії ASML до Китаю, впровадження спільної політики щодо напівпровідникових субсидій (через Закон про чипи в США, European Chips Act тощо) або координація інвестицій у квантові технології демонструють перехід від глобальної конкуренції до «екосистемної ізоляції» [49]. У свою чергу, Китай інтенсифікує програми імпортозаміщення, включаючи масштабні інвестиції в SMIC, Yangtze Memory Technologies та інші «національні чемпіони», що, однак, поки що не дозволяє досягти технологічної незалежності, але змушує світові компанії розробляти окремі продукти для різних ринків [49].

Крім того, торгівельна війна суттєво вплинула на концепцію економічної безпеки. У стратегічних документах США, ЄС, Японії та інших країн термін «економічна безпека» набуває центрального значення, охоплюючи захист критичної інфраструктури, забезпечення стабільності ланцюгів постачання (особливо в напівпровідниках, рідкісноземельних металах, літії), захист інтелектуальної власності та запобігання технологічному витоку [44]. У цих умовах економічна політика перестає бути виключно питанням ефективності чи прибутковості – вона аналізується крізь призму ризиків, стійкості та стратегічної автономії. Це, у свою чергу, веде до зростання «геоекономічного націоналізму», де кожна держава прагне максимізувати свою суверенітет-залежність у ключових секторах.

Така трансформація не проходить безболісно. Зростаючі витрати на дублювання ланцюгів постачання, адаптація до різних регуляторних режимів,

втрата масштабу ефекту від глобальної спеціалізації – все це сповільнює темпи економічного зростання та підвищує ціни для споживачів. Однак стратегічний розрахунок обох сторін заснований на тому, що втрати від економічної фрагментації є меншими за ризики, пов'язані з технологічною або логістичною залежністю від стратегічного конкурента. Таким чином, торгівельна війна між США та Китаєм не є тимчасовим конфліктом – вона знаменує початок нової епохи економічної архітектури, у якій політика та економіка більше не можуть розглядатися окремо.

3.3. Американо-китайське технологічне суперництво і його вплив на глобальну та регіональну економічну безпеку

Американо-китайське технологічне суперництво і його вплив на глобальну та регіональну економічну безпеку впродовж останніх років перетворилося на один із ключових вимірів світової політики, в якому зливаються економічні, безпекові та ідеологічні інтереси двох провідних держав. Стратегічні документи Сполучених Штатів Америки відверто фіксують Китайську Народну Республіку як головного системного конкурента, передусім у сфері високих технологій, що формує довгострокову логіку «змагання великих держав». У відповідь Китай посилює власні промислово-технологічні стратегії, прагнучи скоротити залежність від американських технологічних рішень і одночасно зберегти свою роль «фабрики світу», що неминуче впливає як на глобальну економічну стабільність, так і на регіональні безпекові баланси в Індо-Тихоокеанському просторі.

Конкуренція між Сполученими Штатами Америки та Китайською Народною Республікою за лідерство у сферах штучного інтелекту, телекомунікацій та мікроелектроніки стала ядром їхнього стратегічного суперництва у XXI столітті, оскільки саме ці технології визначають майбутнє військової могутності, економічної продуктивності та глобального впливу. У «Interim National Security Strategic Guidance» адміністрація Джоозефа Байдена

прямо наголошує, що технологічні інновації, включно зі штучним інтелектом, квантовими обчисленнями та кібербезпекою, є полем довгострокового змагання зі стратегічними конкурентами, серед яких Китай названий центральним викликом для Сполучених Штатів Америки [1].

Ця технологічна конкуренція все більше інтерпретується в рамках національної безпеки, де контроль над критичними технологіями розглядається як стратегічний актив. Саме тому США послідовно переглядають підходи до економічної взаємодії з КНР, зміщуючи акцент із максимальної ефективності виробничих ланцюгів на їхню стійкість та захищеність [61].

Структура імпорту США з Китаю демонструє критичну концентрацію залежності у високотехнологічних секторах, насамперед в електроніці (28,2%) та механічному обладнанні (18,7%), що формує стратегічну вразливість економіки США [59]. Значна частка іграшок та спортивних товарів (6,8%) свідчить про глибоку інтеграцію споживчих ринків, де китайське виробництво фактично домінує. Пластмаси, меблі та інші промислові вироби разом також створюють помітний сегмент, який складно швидко диверсифікувати без суттєвого здорожчання для американських компаній. Найбільшу частку становить група «інших товарів» (37,7%), що підтверджує системний характер залежності, а не локальну концентрацію за окремими позиціями [59]. Така структура робить будь-яке політичне чи тарифне загострення між США та КНР економічно чутливим, оскільки зачіпає широкий спектр виробничих ланцюгів. У перспективі Вашингтону доведеться балансувати між економічною ефективністю та безпековими міркуваннями, поступово перерозподіляючи імпорт на інші ринки без шкоди для власної конкурентоспроможності (рис. 3.1).

Рис. 3.1. Сектори імпорту США з Китаю за товарною структурою, % [4]

Раніше, у доповіді «U.S.-China Strategic Competition», сформованій в період президентства Дональда Трампа, підкреслювалося, що КНР системно використовує інструменти державної промислової політики, субсидій і примусового трансферу технологій для прискорення власного технологічного розвитку та витіснення американських компаній з ключових ринків [4]. Найбільш наочно технологічне суперництво проявилось у боротьбі за домінування у сфері телекомунікацій п'ятого покоління, де китайські компанії, зокрема Huawei, стали провідними постачальниками обладнання для мобільних мереж, тоді як США закликали своїх союзників відмовитися від використання китайських рішень, аргументуючи це ризиками для національної безпеки [52]. У мікроелектроніці ситуація ще складніша: хоча Китай є провідним збирачем і виробником електроніки, він залежить від передових мікрочипів, дизайн яких контролюють американські компанії та їхні союзники, що стимулює Вашингтон використовувати доступ до напівпровідникових технологій як один із ключових важелів стратегічного тиску.

Структура імпорту Китаю зі США засвідчує надзвичайно вузьку, але високостратегічну залежність, у центрі якої – мікроелектроніка та напівпровідники (75%), що формують основу сучасного технологічного сектору

КНР [58]. Значна частка споживчої електроніки (15%) підкреслює роль американських компонентів у виробництві кінцевих товарів, орієнтованих на експорт. Високотехнологічне машинне та механічне обладнання (4%) залишається критичним для модернізації китайської промисловості, особливо в галузях зі складними виробничими циклами [58]. Додаткові технологічні компоненти (6%) посилюють структурну залежність, адже покривають спеціалізовані сегменти, які Китай поки що не здатен повноцінно замінити. Такий дисбаланс робить технологічну сферу одним із ключових важелів впливу США на КНР. У довгостроковій перспективі Пекін вимушений прискорювати автономізацію критичних технологій, щоб зменшити вразливість перед зовнішнім тиском і забезпечити стійкість власного економічного розвитку (рис. 3.2).

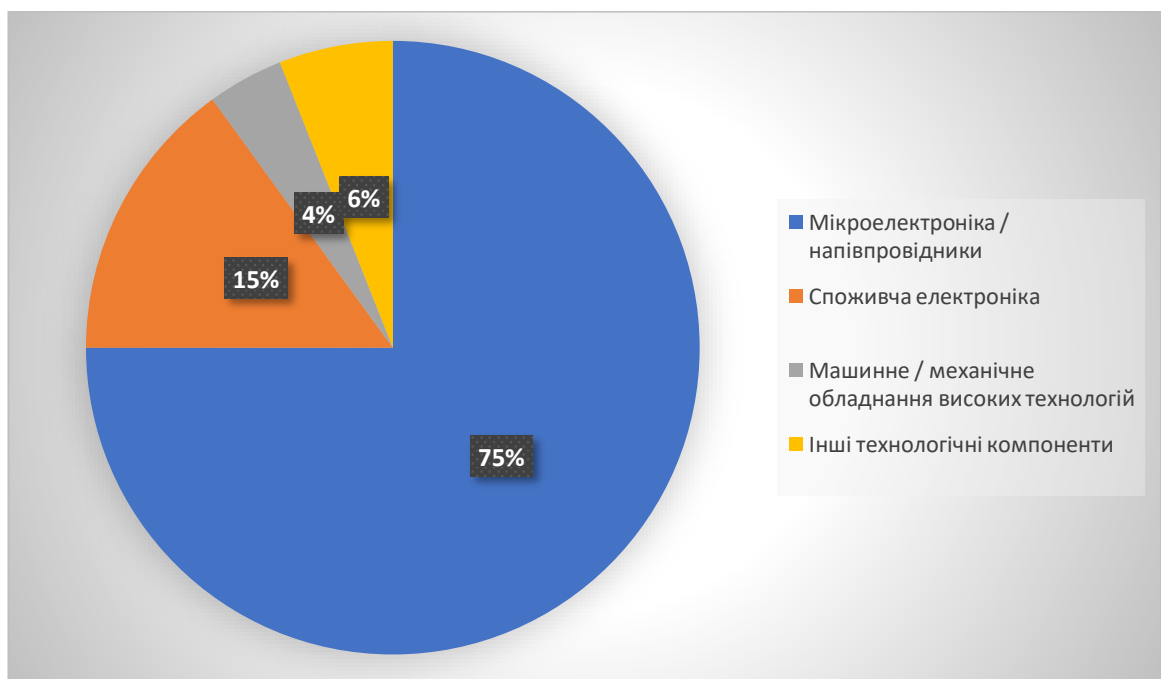

Рис. 3.2 Структура залежності імпорту КНР від США за секторами [4]

У відповідь на зростання китайської технологічної потужності Сполучені Штати Америки вдалися до масштабної політики обмеження експорту чутливих технологій та посилення контролю над інвестиційними потоками, що може бути описано як “сек’юритизація” економічної взаємодії з КНР. Стратегічний підхід Вашингтона, зафіксований у доповіді щодо стратегічного суперництва з Китаєм,

передбачає боротьбу із крадіжкою комерційних та оборонних технологій, посилення експортного контролю та недопущення того, щоб американські інвестиції сприяли розвитку китайських військових і подвійного призначення спроможностей [4]. Ці кроки матеріалізувалися у введенні обмежень на експорт передових напівпровідникових мікросхем, обладнання для їхнього виробництва, програмного забезпечення для проектування чипів, а також у розширенні “чорного списку” компаній, співпраця з якими потребує ліцензування або є забороненою.

Паралельно Сполучені Штати Америки переглянули механізми скринінгу іноземних інвестицій, посиливши повноваження відповідних органів щодо блокування придбання американських компаній інвесторами з країн, які становлять стратегічний ризик, насамперед з Китайської Народної Республіки [1]. Китай у відповідь активізував власну політику технологічного суверенітету, стимулюючи імпортозаміщення, розвиток національних виробників мікрочипів і телекомунікаційного обладнання, а також використовуючи експорт сировини й компонентів як інструмент політичного тиску [22].

Американо-китайське технологічне суперництво суттєво підвищило рівень ризиків для глобальних ланцюгів постачання, насамперед у високотехнологічних секторах, де критичними є напівпровідники, телекомунікаційне обладнання та рідкісноземельні метали. Посилення тарифів і експортних обмежень, задокументоване в аналітичних матеріалах щодо еволюції тарифної політики США та КНР, призвело до складної конфігурації взаємних мит, які впливають на постачання високотехнологічних товарів та компонентів по всьому світу [39; 50]. Китайська Народна Республіка, контролюючи значну частку світового видобутку та переробки рідкісноземельних металів, неодноразово використовувала їх як інструмент політичного тиску, запроваджуючи або посилюючи обмеження на експорт, що відразу позначалося на роботі оборонної промисловості та високотехнологічних виробництв у Сполучених Штатах Америки та їхніх союзників [22]. У відповідь США та інші західні держави

розпочали політику «friend-shoring» і диверсифікації постачання, намагаючись перенести частину виробництва до країн-партнерів і зменшити залежність від китайських поставок, проте реконфігурація глобальних виробничих ланцюгів потребує значного часу і ресурсів [45]. Результатом стало зростання вартості продукції, нестача окремих компонентів, затримки з постачанням, що, своєю чергою, позначилося на темпах зростання світової економіки. Технічні санкції та контрсанкції, що супроводжують торгівельну й технологічну війну між Сполученими Штатами Америки та Китайською Народною Республікою, виявили вразливість глобальних ланцюгів постачання та стимулювали уряди й бізнес переглянути моделі «максимальної ефективності» на користь «максимальної стійкості».

Індо-Тихоокеанський регіон став головною ареною, де перетинаються військово-політичні й технологічні виміри американо-китайського суперництва, що безпосередньо впливає на регіональну економічну та безпекову архітектуру. Стратегічні документи Сполучених Штатів Америки наголошують, що саме у цьому регіоні буде вирішуватися питання збереження американського лідерства, а технологічні переваги у сфері «розумних» озброєнь, кіберспроможностей, супутникових систем та військової штучної інтелектуалізації визначатимуть баланс сил між США, КНР та їхніми партнерами [1; 4]. Китайська Народна Республіка, модернізуючи свій флот, ракетні системи та засоби протидії доступу, паралельно розбудовує власну цифрову інфраструктуру у регіоні, включно з морськими кабелями зв'язку, мережами п'ятого покоління та системами навігації, що посилює її вплив на сусідні держави й створює залежність від китайських технологічних стандартів [52]. Водночас Сполучені Штати Америки розглядають технологічну співпрацю з союзниками в Індо-Тихоокеанському регіоні як ключовий інструмент протидії китайському впливу: йдеться про обмін розвідданими, спільні проекти у галузі кібербезпеки, координацію стандартів у телекомунікаціях, а також спільний розвиток оборонних технологій.

Американо-китайське технологічне суперництво має суперечливий вплив на глобальний розвиток інновацій і економічну стабільність: з одного боку, воно

стимулює змагання за науково-технічний прогрес, з іншого – створює ризики фрагментації світової економіки та формування конкуруючих технологічних блоків. Змагання між Сполученими Штатами Америки та Китайською Народною Республікою за домінування в ключових технологічних галузях призводить до значних інвестицій у наукові дослідження, інновації та інфраструктуру, що теоретично може прискорити глобальний технічний прогрес [16; 33].

Водночас політика експортних обмежень, тарифів, санкцій проти компаній та інвестиційних бар'єрів створює невизначеність для бізнесу, підвищує витрати на дослідження й розробки та ускладнює міжнародну кооперацію у науковій сфері. торгівельні та технологічні війни між США і Китаєм, які періодично загострюються і супроводжуються риторикою можливого «повного розриву» економічних зв'язків, негативно позначаються на очікуваннях ринків і сприяють волатильності фінансових показників [23; 45].

Для країн, що розвиваються, технологічна біполярність створює дилему вибору між американською та китайською інфраструктурою, стандартами і платформами, що може посилити їхню залежність від однієї зі сторін і звужити можливості для самостійної інноваційної політики.

Американо-китайське технологічне суперництво не лише визначає майбутнє глобальних ланцюгів постачання, але й трансформує саму природу національної безпеки, розширюючи її за межі військової сфери до економічної, цифрової та інфраструктурної стійкості. У цьому контексті технології перетворилися на стратегічний ресурс, аналогічний енергетичним запасам або зброї масового знищення у XX столітті [12]. Особливо чітко це проявляється в сфері напівпровідників, де контроль над архітектурою чипів, літографічним обладнанням та фабрикаційними потужностями визначає не тільки конкурентоспроможність окремих компаній, а й здатність держав забезпечувати власну оборонну автономію, функціонування критичної інфраструктури та незалежність від зовнішніх постачальників у кризових умовах. У 2022 році США прийняли Закон про чипи та науку (CHIPS and Science Act), який передбачає інвестиції понад \$52 млрд у створення власних напівпровідникових виробництв

і наукових досліджень [12]. Цей крок має прямою метою зменшити залежність від Тайваню, Південної Кореї та, опосередковано, від китайської логістичної інфраструктури, що формально не виробляє передові чипи, але відіграє ключову роль у їхньому складанні та тестуванні.

Пекін, у свою чергу, активізував державну підтримку власної напівпровідникової промисловості через «Фонд національної індустрії напівпровідників» та програми, пов'язані з ініціативою «Made in China 2025». Хоча значущі технологічні розриви зберігаються – зокрема у виробництві чипів із техпроцесом менше 7 нм – Китай досяг суттєвого прогресу у сфері аналогових мікросхем, силовій електроніки, чипів для автомобільної промисловості та військових систем [13]. Однак навіть цей частковий успіх став можливим завдяки доступу до американського програмного забезпечення (EDA-інструменти), японського хімічного обладнання та нідерландських літографічних машин. Тому вирішення 2023–2024 років про повне блокування поставок обладнання для виробництва передових чипів до Китаю від компанії ASML стало критичним моментом у технологічній холодній війні, оскільки фактично заморозило стратегічний технологічний стрибок КНР на кілька років.

Інший ключовий напрям технологічного протистояння – штучний інтелект (ШІ). США вважають, що лідерство у розробці та застосуванні ШІ визначатиме військову перевагу майбутнього: від автономних безпілотників до систем кібероборони та когнітивних операцій. Китай, відповідно до «Нового покоління стратегії з розвитку штучного інтелекту» (2017), планував до 2030 року стати світовим лідером у цій сфері [16]. Наразі КНР демонструє високу продуктивність у публікаціях, патентах та практичному застосуванні ШІ для внутрішнього нагляду, міського управління та військових систем. Проте розвиток фундаментальних моделей (foundation models) і програмного середовища все ще контролюється переважно американськими компаніями (Google, Meta, Nvidia, OpenAI). Тому у 2023 році США ввели обмеження на постачання графічних процесорів (GPU) високого рівня до Китаю – зокрема, моделей A100 і H100 від Nvidia – що суттєво уповільнило навчання великих мовних моделей у КНР [14].

У відповідь китайські розробники (Baidu, Alibaba, Huawei) зосередилися на створенні оптимізованих моделей під власні обмежені обчислювальні ресурси, що свідчить про формування окремого технологічного екосектору з унікальними технічними і філософськими засадами.

Крім того, американо-китайське технологічне суперництво поширюється на сфери, що раніше вважалися громадянськими або нейтральними: космос, зелена енергетика, біотехнології. США поступово обмежують співпрацю з Китаєм у космічних програмах, блокують доступ до даних NASA та GPS-інфраструктури, тоді як КНР розвиває альтернативну навігаційну систему BeiDou і плани щодо місячних баз [33]. У сфері відновлюваної енергетики Китай контролює понад 80% світового виробництва сонячних панелей, але залежить від американського програмного забезпечення для проектування та управління енергосистемами. У біотехнологічній сфері обидві країни інвестують у геноміку та синтетичну біологію – технології, які мають подвійне призначення і можуть бути використані як для медицини, так і для створення нових біологічних загроз [33]. Ця галузь вимагає міжнародної координації, але суперництво між США та КНР ускладнює формування спільних етичних та безпекових стандартів.

Технологічне розмежування має особливо гострий відбиток у цифровій географії. Якщо раніше інтернет розглядався як глобальна, нейтральна мережа, тепер усе частіше говорять про «цифрову біполярність»: з одного боку – американська модель, заснована на приватному секторі, відкритих стандартах і правах особи, з іншого – китайська модель «суверенного інтернету», орієнтована на національний контроль, цензуру та використання цифрових технологій для управління суспільством. Ця дихотомія поширюється на країни, що розвиваються: Африка, Південно-Східна Азія та Латинська Америка змушені обирати між інфраструктурою Huawei та Apple/Google, між платформою TikTok та Instagram, між цифровими грошовими системами, заснованими на юані, і фінтех-екосистемами на основі долара [57]. Такий вибір не має лише економічних наслідків – він формуватиме нормативну основу цифрового простору на десятиліття вперед, визначаючи, чи буде він відкритим чи закритим,

чи дозволить він політичний плюралізм чи підтримуватиме авторитарні режими.

На регіональному рівні технологічна конкуренція посилює стратегічну напругу в Індо-Тихоокеанському регіоні. Американські ініціативи – такі як «Індо-Тихоокеанська економічна рамка» (IPEF), «Квадратна безпекова діалогова ініціатива» (QUAD) та оборонний партнерство AUKUS – все більше включають технологічні компоненти: спільне виробництво напівпровідників, обмін даними ІІ, створення безпечних кабельних мереж [30]. Китай, у свою чергу, розширює вплив через ініціативу «Цифровий пояс і шлях», фінансуючи інфраструктурні проєкти в країнах АСЕАН і Південної Азії. Ці інвестиції часто супроводжуються поступками щодо використання китайських технологічних стандартів, що поступово формує залежність від Пекіна [30]. Такий «цифровий імперіалізм» викликає занепокоєння в Вашингтоні, який бачить у ньому загрозу не тільки своїм економічним інтересам, а й вільним комунікаціям та правам людини.

Крім того, технологічне суперництво стимулює формування нових глобальних альянсів. США активізували співпрацю з країнами, що володіють критичними технологічними компетенціями: з Нідерландами (ASML), Японією (електронні хімікати та обладнання), Південною Кореєю (виробництво чипів), Тайванем (TSMC) [46]. Так званий «Чиповий клуб» (Chip 4 Alliance) – неформальна коаліція цих чотирьох економік – має на меті створити інтегровану ланцюг постачання, що виключає Китай із високотехнологічних сегментів. У відповідь Китай розбудовує власні альянси з країнами, що контролюють постачання сировини: з ДР Конго (кобальт), з Бразилією (ніобій), з Австралією (незважаючи на політичну напругу – рідкісні метали) [46]. Таким чином, технологічне суперництво трансформується у геоекономічну гру за ресурсами, інфраструктурою та стандартизацією.

Одним із найважливіших наслідків цього суперництва стає зміна ролі міжнародних інституцій. Світова організація торгівлі (СОТ), Міжнародний союз електрозв'язку (ІТУ), Міжнародна організація зі стандартизації (ІСО) перетворюються на арені ідеологічного протистояння, де США і Китай

борються за вплив на формування нових глобальних технічних стандартів – від 6G до штучного інтелекту [52]. У 2023 році кандидат від Китаю був обраний головою одного з ключових комітетів ІТУ, що дозволило Пекіну впливати на майбутні правила телекомунікацій. У відповідь США, ЄС та їхні союзники запустили ініціативу «Геопартнерство за демократичні технології», що має на меті протистояти «авторитарним технологічним нормам» [52].

Отже, американо-китайське технологічне суперництво упродовж останніх років стало визначальним чинником формування нової архітектури глобальної та регіональної економічної безпеки, у якій технології перетворилися на ключовий ресурс політичної влади й стратегічного впливу. Конкуренція за лідерство у штучному інтелекті, телекомунікаціях і мікроелектроніці доповнюється політикою експортного контролю, інвестиційних обмежень і боротьби за контроль над ланцюгами постачання критичних ресурсів, що суттєво підвищує рівень ризиків для світової економіки. В Індो-Тихоокеанському регіоні технологічна конкуренція набуває безпекового виміру, посилюючи роль альянсів Сполучених Штатів Америки та змушуючи держави обирати між альтернативними технологічними й політичними моделями. У глобальному вимірі це суперництво створює парадокс: стимулюючи інноваційний розвиток, воно одночасно генерує загрозу фрагментації світової економіки та появи жорстко конкуруючих технологічних блоків, що визначатимуть майбутнє міжнародних відносин у найближчі десятиліття.

ВИСНОВКИ

Таким чином, за результатом дослідження еволюції відносин США та Китаю наприкінці XX – на початку XXI століття з урахуванням політичних і економічних аспектів можна зробити такі висновки:

1. Розглянуто еволюцію відносин США і Китаю як об'єкт міжнародно-політичних досліджень, що охоплює низку послідовних етапів, кожен із яких вирізнявся специфічними інтересами, ресурсами та стратегічними орієнтирами сторін. Динаміка взаємин формувалася під впливом змін міжнародного середовища – від завершення холодної війни до становлення багатополлярної конфігурації, яка зумовила перегляд підходів обох держав до взаємодії. Політичні рішення Вашингтона та Пекіна спрямовували їхні відносини в руслі періодичного зближення або дистанціювання залежно від глобальних викликів та внутрішньополітичних тенденцій. Вагомим чинником залишалася економічна складова, оскільки інтеграція Китаю у світову економіку суттєво змінила характер його взаємодії зі Сполученими Штатами. Нарощення потужності Китайської Народної Республіки спричинило нову хвилю стратегічного суперництва, у якій поєдналися економічні, технологічні та безпекові виміри.

2. Охарактеризовано понятійно-категоріальний апарат дослідження, що охоплює ключові терміни, необхідні для вивчення взаємодії Сполучених Штатів Америки та Китайської Народної Республіки. До нього належать категорії, які відображають процеси стратегічної конкуренції, співпраці та взаємозалежності між державами. Стратегічна конкуренція означає суперництво за вплив у глобальних регіонах і високотехнологічних галузях. Поняття баланс сил окреслює динаміку зміни співвідношення можливостей двох акторів на міжнародній арені. Категорія взаємозалежності підкреслює економічні та структурні зв'язки, що створюють умови як для кооперації, так і для потенційної конфліктності. Концепт сили охоплює військові, економічні, технологічні та дипломатичні ресурси, які визначають позиції держав у світовому середовищі. Термін гегемонія пояснює роль Сполучених Штатів у формуванні міжнародного порядку та виклики, що постають з боку Китайської Народної Республіки.

3. Досліджено соціально-політичний та економічний профіль США та КНР, що визначає відмінність їхніх моделей поведінки у міжнародній системі. Сполучені Штати Америки виступають провідною глобальною державою з розвиненою демократичною системою, усталеними інститутами та високим рівнем економічних можливостей. Китайська Народна Республіка, навпаки, демонструє швидкі темпи економічного зростання й модернізації, поєднуючи авторитарну політичну модель з активною участю у світових ринках. Контраст між політичними системами зумовлює різні підходи до стратегічного позиціонування у світовій політиці. Економічні потенціали двох держав формують основу їхнього регіонального та глобального впливу, а посилення технологічних спроможностей КНР поступово змінює її роль у міжнародній економічній структурі.

4. Проаналізовано відносини США й КНР та розвиток партнерських відносин двох держав у 1970-х – 1980-х рр., коли процес нормалізації започаткував новий етап у міжнародній політиці та визначив засади подальшої багатовекторної взаємодії. Візит Річарда Ніксона до Китайської Народної Республіки став стратегічним проривом, що змінив конфігурацію холодної війни та створив можливість для перегляду попередньої конфронтаційної моделі. Підписання Шанхайського комюніке 1972 року заклало політичні рамки для налагодження регулярного діалогу та формування взаємної передбачуваності. У 1980-х роках почалося активне розширення економічних контактів, що сприяло формуванню стійкої взаємної зацікавленості в партнерстві. Попри наявні структурні протиріччя, сторони змогли поступово зміцнити основи взаємодії, перетворивши економічне співробітництво на ключовий інструмент стабілізації двосторонніх відносин.

5. Оцінено особливості американо-китайської взаємодії у 1990-х – на початку 2000-х рр., коли двосторонні відносини поєднували інтенсивну економічну співпрацю з політичною напруженістю. Приєднання Китайської Народної Республіки до Світової організації торгівлі стало ключовим чинником її глибшої інтеграції у глобальну економіку та водночас створило для

Сполучених Штатів Америки доступ до масштабного та перспективного ринку. Зростання торговельного обігу посилило взаємну економічну залежність. Попри це, на політичному рівні зберігалися суперечності, пов'язані з правами людини, регіональною безпекою та різними баченнями ролі держав у міжнародному порядку. Економічне зближення не усувало стратегічної недовіри, яка поступово поглиблювалася на тлі зростання високотехнологічних можливостей Китайської Народної Республіки та зміни співвідношення сил. Саме в цей період сформувалися передумови для майбутнього геополітичного суперництва між двома державами.

6. Досліджено процес посилення геополітичного суперництва між США та КНР у 2010-х – першій половині 2020-х рр., коли відносини між державами перейшли у фазу різкого загострення, зумовленого зміною глобальних орієнтирів та перерозподілом сил. Підвищення економічних і технологічних спроможностей Китайської Народної Республіки створило передумови для перегляду її ролі у світовому порядку, що викликало занепокоєння Вашингтона щодо збереження власного глобального лідерства. Зростання напруги проявилось у військово-політичній сфері, насамперед у контексті ситуації в Південно-Китайському морі, де зіткнулися стратегічні інтереси обох сторін. Формування нових альянсів і регіональних ініціатив – таких як AUKUS чи посилення взаємодія в межах Індо-Тихоокеанської стратегії – підтвердило довгостроковий характер суперництва. Запровадження обмежувальних заходів проти китайських технологічних компаній стало складовою ширшої політики стримування Пекіна.

7. Проаналізовано зростання економічної взаємозалежності США та КНР у ХХІ ст., що набула безпрецедентних масштабів і охопила торгівлю, інвестиції та глобальні виробничі ланцюги. Китайська Народна Республіка перетворилася на головного торговельного партнера Сполучених Штатів Америки, що сформувало стійку систему двосторонніх економічних потоків і поглибило інтеграцію обох економік. Виробничі ланцюги стали настільки взаємопов'язаними, що їхній можливий розрив створює значні ризики не лише для національних економік, а

й для глобальної фінансово-торговельної системи. Економічна взаємозалежність виступає одночасно чинником стабільності та джерелом уразливості. Сполучені Штати Америки суттєво залежать від китайського виробництва у стратегічних секторах, включно з електронікою, компонентами для високотехнологічних галузей і рідкісноземельними металами. Китайська Народна Республіка, своєю чергою, залежить від доступу до американських технологій, інноваційної продукції та фінансових ринків.

8. Охарактеризовано причини, перебіг і наслідки торговельних війн між Сполученими Штатами та Китаєм, які стали одним із найяскравіших проявів загострення стратегічного суперництва у XXI столітті. Першопричинами конфлікту були хронічні дисбаланси у двосторонній торгівлі, звинувачення у використанні несправедливих торговельних практик, а також конкуренція у високотехнологічних галузях, що визначають майбутню конфігурацію глобальної економіки. Перебіг протистояння супроводжувався поетапним запровадженням тарифів, санкцій та технологічних обмежень, що торкнулися стратегічно важливих секторів. Торговельні заходи вплинули на структуру глобальних виробничих ланцюгів, спричинили зміну логістичних маршрутів і посилили невизначеність для бізнесу й інвесторів. Наслідки цього протистояння виявилися різновимірними. Обидві держави зазнали економічних втрат, хоча їхній характер мав структурні відмінності: для США важливим став вплив на високотехнологічні ринки, тоді як для Китаю – обмеження доступу до критичних технологій та зовнішніх ринків.

9. Досліджено американсько-китайське технологічне суперництво та його вплив на глобальну і регіональну економічну безпеку, що поступово стало центральним виміром сучасної міжнародної конкуренції. Домінування у сферах штучного інтелекту, мікроелектроніки, телекомунікацій та кібербезпеки формує нові межі міжнародного впливу та визначає стратегічні пріоритети обох держав. Запровадження Сполученими Штатами Америки обмежень щодо китайських технологічних компаній спрямоване на збереження власної переваги у критично важливих секторах високих технологій. Паралельно Китайська Народна

Республіка активно розвиває національні інноваційні програми, що створює передумови для довгострокових структурних змін у глобальній економіці та зменшує залежність від зовнішніх технологічних ринків. Технологічне суперництво підвищує ризики фрагментації світових стандартів, що може послабити усталені механізми регулювання та ускладнити міжнародне співробітництво.

Таким чином, взаємини між Сполученими Штатами Америки та Китайською Народною Республікою за останні десятиліття перетворилися на багатовимірну систему стратегічної конкуренції та вибіркової співпраці. Політичні, економічні та технологічні чинники зумовили новий характер глобальної динаміки, де відносини двох держав визначають траєкторію розвитку світового порядку. Наростання суперництва не виключає необхідності взаємодії у сферах глобальних проблем, що підсилює складність двостороннього формату. Економічна взаємозалежність продовжує відігравати роль стримувального механізму, водночас створюючи умови для нових конфліктів. Баланс між конкуренцією та співпрацею залишається нестабільним і залежить від структурних змін міжнародної системи. Стратегічні цілі обох держав визначатимуть майбутнє міжнародних відносин у найближчі десятиліття. Сукупність отриманих висновків дає підстави стверджувати, що взаємодія Сполучених Штатів Америки та Китайської Народної Республіки залишатиметься одним з ключових факторів глобальної стабільності та нестабільності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Interim National Security Strategic Guidance. March 03, 2021. URL: <https://surli.cc/fqdsb> (дата звернення: 20.10.2025).
2. Joint Communiqué Between The United States And China, February 27, 1972. URL: <https://surl.lu/hygyxp> (дата звернення: 20.10.2025).
3. Taiwan Relations Act (Public Law 96-8, 22 U.S.C. 3301 et seq.). January 1, 1979. URL: <https://surl.lt/mlwpbj> (дата звернення: 20.10.2025).
4. U.S.-China Strategic Competitio. Fall 2020 – Spring 2021. Washington, DC. URL: <https://surl.li/eulqhn> (дата звернення: 20.10.2025).
5. Буравкова А. Американсько-китайські відносини в постбіполярну епоху: глобальний і регіональний вимір. *Політичний менеджменту* 2013. №59, С. 154-166.
6. Василенко Д. Амбівалентність Американо-Китайських Відносин На Сучасному Етапі. *Актуальні проблеми міжнародних відносин. Випуск 107(Частина II)*. 2012. С. 61-66.
7. Ісонкіна Л. Розвиток американо-китайських відносин наприкінці ХХ–першій чверті ХХІ століття в контексті глобальних і регіональних викликів. *Кваліфікаційна робота магістра: спеціальності 291 «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії» кер. І. О. Панова. Харків : Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна. 2024. 104 с.*
8. Корнат Л. Політичні Відносини США Та КНР Упродовж 2016-2021 Років. *Вісник Львівського університету. Серія філос.-політолог. студії*. 2022. Випуск 44. С. 194–202.
9. Кутько І. Історичні особливості становлення міждержавних відносини США та Китаю. *Міжнародні відносини і туризм: сучасність та ретроспектива*. 2013. Випуск 3. С. 83-86.
10. Лікарчук Д. Зовнішня політика Китаю: конфлікти, перспективи, нові сценарії. *Регіональні студії*. 2021. №25. С. 26-32.

11. Лікарчук Д. Китай Versus США: Конфліктологічний Вимір. *Китаєзнавчі дослідження*. 2021. (1). С. 92-101.
12. Набока О. Американська Політика «Відкритих Дверей» У Китаї Та Глобальна Політика Сша На Рубежі Нового Та Новітнього Часу. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Історичні науки*. 2025. Том 36 (75) № 2. С. 187-191.
13. Бельзецька Н. Трамп більше не має важелів впливу: які неприємності Китай уже створив для США. 2025. URL: <https://surl.li/jpurlg> (дата звернення: 20.10.2025).
14. Горбачова А. Економіка Китаю здає позиції через торгову війну зі США. 2025. URL: <https://surl.li/ucmjgt> дата звернення: 20.10.2025).
15. Заболотна О. Найуспішніша у світі президентська республіка: чим особлива політична система США. *Європейська правда*. 2023. URL: <https://surl.li/mejkby> (дата звернення: 20.10.2025).
16. Карен М. Саттер. Торговельні відносини між США та Китаєм – аналіз. 2025. URL: <https://surl.li/csrfhi> (дата звернення: 20.10.2025).
17. Кутелева І. США і Китай домовилися про радикальне зниження взаємних мит. 2025. URL: <https://surl.lu/miunuq> (дата звернення: 20.10.2025).
18. *Межа*. Торговельна угода США-Китай 2025: виклики експорту рідкісноземельних металів. 2025. URL: <https://surl.lu/nqhseu> (дата звернення: 20.10.2025).
19. *РБК-Україна*. США і Китай знову на межі торговельного конфлікту. 2025. URL: <https://surl.li/layxup> (дата звернення: 20.10.2025).
20. *Фінансовий клуб*. Китай та США врегулювали торгово-економічні розбіжності. 2025. URL: <https://surli.cc/rewxjb> (дата звернення: 20.10.2025).
21. Ючен Лі. Торгівлі не буде? США та Китай ідуть до повного розриву. 2025. URL: <https://surl.lu/aeilbq> (дата звернення: 20.10.2025).
22. *Agroreview*. США та Китай на межі нової торгової війни через експортні обмеження і тарифи. 2025. URL: <https://surl.li/exzgue> (дата звернення: 20.10.2025).

23. *Sg-Sofia*. «Критичне десятиліття» в китайсько-американських відносинах: «Нова Римська імперія» і «Нова велика боротьба»! URL: <https://surl.lt/sxggqdm> (дата звернення: 20.10.2025).
24. Kirby W. Normalization of U.S.-China Relations: An International History. 1st ed., vol. 254, *Harvard University Asia Center*, 2005. 410 p.
25. Chang, Johannes Han-Yin. "China-US Relations: The Past as Looking Glass." *American Studies International*. 2000 . Vol. 38, no. 2, pp. 62–79.
26. Goldstein A. US–China Rivalry in the twenty-first century: Déjà vu and Cold War II. *China Int Strategy Rev*. 2020. 2(1). pp. 48–62.
27. Pu Zengyuan, A Comparative Perspective on the United States and Chinese Constitutions. *William & Mary Law. Volume 30* (1988-1989). 1989. Issue 4. pp. 867-880.
28. Tingting Wu. An Analysis of the Historical Evolution of U.S.-China Science and Technology Relations (1949-2025). *SCIREA Journal of Sociology*. 2025. Volume 9, Issue 3, June. pp. 241-255.
29. Wang Dong China's Trade Relations with the United States in Perspective. *Journal of Current Chinese Affairs*. 2010. 39, 3,. pp. 165-210.
30. Winkler S. Strategic Competition and US–China Relations: A Conceptual Analysis, *The Chinese Journal of International Politics*. 2023. Volume 16, Issue 3, Autumn 2023, pp. 333–356.
31. Zhang B. Understanding changes in Sino-U.S. relations from a historical perspective. *China Int Strategy Rev*. 2020. 2(1). pp. 1–13.
32. Bernstein R. The Coming Conflict with America. 1997. URL: <https://surli.cc/rqterh> (дата звернення: 20.10.2025).
33. CFR. U.S.-China Relations. Council on foreign relations. URL: <https://surl.li/dmvnvy> (дата звернення: 20.10.2025).
34. Chad de Guzman. A Timeline of the U.S.-China Trade War So Far. 2025. URL: <https://surl.li/stfhlt> (дата звернення: 20.10.2025).
35. *China Briefing*. US-China Relations in the Trump 2.0 Era: A Timeline. 2025. URL: <https://surl.li/kggfux> (дата звернення: 20.10.2025).

36. *DemoEssays*. Comparing the U.S. and China's Government Structures and Citizen Engagement. 2025. URL: <https://surl.lu/fdrdji> (дата звернення: 20.10.2025).
37. Deng Zijun. Comparison of election systems between China and the US. 2021. URL: <https://surl.lt/whxrzf> (дата звернення: 20.10.2025).
38. Dong Wang. U.S.-China Trade, 1971–2012: Insights into the U.S.-China Relationship. *Volume 11. Issue 24. Number 4*. 2013. URL: <https://surli.cc/wpjrol> (дата звернення: 20.10.2025).
39. Edser N. US and China meet for trade talks in London. 2025. URL: <https://surl.li/iejvov> (дата звернення: 20.10.2025).
40. *Executive Orders*. Modifying Reciprocal Tariff Rates To Reflect Discussions With The People's Republic Of China. 2025. URL: <https://surl.li/jrlmqw> (дата звернення: 20.10.2025).
41. Huld A. Breaking Down the US-China Trade Tariffs: What's in Effect Now? *China Briefing*. 2025. URL: <https://surl.li/icuqdc> (дата звернення: 20.10.2025).
42. *IPIS*. Examining the U.S.-China Relations. 2021. URL: <https://surl.li/pdccaai> (дата звернення: 20.10.2025).
43. Joseph S. Nye, Jr. The United States, China, and Democracy. *Democracy*. No. 62. Special Issue. 2021. URL: <https://surl.li/drxvsz> (дата звернення: 20.10.2025).
44. Jussi Hanhimäki. China and the United States: The Evolution of a Relationship. 2017. URL: <https://surl.li/iiimdf> (дата звернення: 20.10.2025).
45. Kube C. Taiwan: Explaining the U.S.-China dispute and why it matters. 2023. URL: <https://surl.li/beqbsx> (дата звернення: 20.10.2025).
46. Liz Lee, Shi Bu. Trump's trade war with China in 2025. 2025. URL: <https://surl.li/ichqsk> (дата звернення: 20.10.2025).
47. Mahbubani K. The Diplomat – American Democracy Versus Chinese Governance: The Ultimate Contest. 2025. URL: <https://surl.li/ltypzz> (дата звернення: 20.10.2025).
48. McCarthy S. China used its trade juggernaut to withstand US tariffs. Can it keep its edge? 2025. URL: <https://surl.lu/oyrfju> (дата звернення: 20.10.2025).

49. Mercy A. Kuo Thinking Historically About China-US Relations. Insights from Francis J. Gavin. *The Diplomat*. 2025. URL: <https://surl.li/sjuxam> (дата звернення: 20.10.2025).
50. Milton Ezrati. US–China Relations: What to Expect From a New Administration in Washington. 2024. URL: <https://surl.li/ynniqn> (дата звернення: 20.10.2025).
51. *Ministry of Foreign Affairs People's Republic of China*. 30 Years of Sino-US Relations(1). URL: <https://surl.lu/qoaeug> (дата звернення: 20.10.2025).
52. *NationMaster*. Government Stats: compare key data on China & United States. URL: <https://surl.li/wsnjsg> (дата звернення: 20.10.2025).
53. *OBJECTIVE IAS*. A Comparative Study of the Government of the USA and China. 2024. URL: <https://surl.lt/lfeeli> (дата звернення: 20.10.2025).
54. *Politics for people*. Why the US and China Differ Politically. 2023. URL: <https://socialjusticeaustralia.com.au/us-vs-china-political-systems/> (дата звернення: 20.10.2025).
55. *ProEssays*. Economic and Political Differences: China VS. United States. 2022. URL: <https://surl.li/udkfay> (дата звернення: 20.10.2025).
56. Ramos M. What are the differences between US and Chinese democracy? 2025. URL: <https://surl.lt/joeyqt> (дата звернення: 20.10.2025).
57. Robert S. Wang. A half-century of experience points to the need for stronger measures to address future challenges. 2022. URL: <https://surl.li/pxfyzu> (дата звернення: 20.10.2025).
58. *SCMP*. US-China trade war. URL: <https://surl.li/bfvnnk> (дата звернення: 20.10.2025).
59. *The White House*. Fact Sheet: President Donald J. Trump Secures a Historic Trade Win for the United States. 2025. URL: <https://surl.li/rfgclu> (дата звернення: 20.10.2025).
60. U.S. Mission China. History of the U.S. and China. URL: <https://surl.li/ltqkxh> (дата звернення: 20.10.2025).

61. WEF. Tracking tariffs: Key moments in the US-China trade dispute. 2025.
URL: <https://surl.lu/gawhxp> (дата звернення: 20.10.2025).

Міністерство освіти і науки України
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна
Навчально-науковий інститут «Каразінський інститут міжнародних відносин та
туристичного бізнесу»
Кафедра світової політики, дипломатії та туристичного бізнесу

ВІДГУК НАУКОВОГО КЕРІВНИКА

на кваліфікаційну роботу студента Мартишка Ігоря Антоновича
спеціальності 291 «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні
студії»

на тему: «Еволюція відносин США і Китаю наприкінці XX – в першій чверті
XXI століття: політичні та економічні аспекти»

«28» листопада 2025
м. Харків

Студент Мартишко Ігор Антонович підготував кваліфікаційну магістерську роботу на тему «Еволюція відносин США і Китаю наприкінці XX – в першій чверті XXI століття: політичні та економічні аспекти». Тема є актуальною, теоретично й практично значущою, оскільки динаміка американо-китайських відносин визначає формування сучасної системи міжнародних відносин, глобального економічного середовища та архітектури стратегічної безпеки.

Робота відзначається логічною структурою, чітко визначеною метою та комплексом завдань, які здобувач повністю реалізував. Мартишко І.А. розглянув еволюцію відносин США і КНР як об'єкт міжнародно-політичних досліджень, охарактеризував понятійно-категоріальний апарат, здійснив ґрунтовний аналіз соціально-політичного та економічного профілю обох держав. Значна увага приділена історичним етапам взаємодії: нормалізації та розвитку партнерства у 1970–1980-х рр., особливостям двосторонніх відносин у 1990–2000-х рр., а також процесу посилення стратегічного суперництва у 2010-х – першій половині 2020-х років.

Важливим здобутком роботи є детальний аналіз торговельно-економічного та технологічного вимірів американо-китайських відносин. Автор з'ясував

причини, перебіг і наслідки торговельних війн між США та КНР, дослідив характер економічної взаємозалежності двох держав у XXI столітті та оцінив вплив технологічного суперництва на глобальну й регіональну економічну безпеку. У роботі використано системний, історичний, порівняльний, структурно-функціональний, прогностичний та документальний методи, що забезпечило багатовимірність аналізу та наукову глибину дослідження.

Зроблені висновки відзначаються обґрунтованістю та аналітичною зрілістю. Здобувач продемонстрував вміння працювати з великим масивом спеціальної літератури, нормативних документів, статистики та авторитетних міжнародних джерел, систематизувати матеріал і формувати логічні узагальнення. Робота супроводжується якісним теоретичним опрацюванням, аналітичними оцінками та чітко сформульованими результатами, які мають практичне значення для дослідження сучасної міжнародної політики.

Під час написання магістерської роботи Мартишко І.А. проявив відповідальність, старанність, здатність до критичного мислення, уміння порівнювати та узагальнювати інформацію, а також аргументовано викладати результати дослідження. Усі ці риси свідчать про високий рівень його теоретичної підготовки, сформовані практичні навички та відповідальне ставлення до наукової роботи.

Представлена кваліфікаційна робота повністю відповідає вимогам, встановленим до магістерських досліджень, і рекомендується до захисту перед Екзаменаційною комісією.

Науковий керівник:

кандидат економічних наук,
доцент, доцент кафедри світової
політики, дипломатії
та туристичного бізнесу
Харківського національного
університету імені В.Н. Каразіна

Михайло СІДОРОВ

РЕЦЕНЗІЯ

на кваліфікаційну роботу магістра
2-го курсу групи УКР-61 денної форми навчання
спеціальності 291 «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії»
освітньо-професійної програми
«Міжнародна-політична регіоналістика»
ННІ «Каразінський інститут міжнародних відносин та туристичного бізнесу»
Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна
Мартишка Ігоря Антоновича
на тему «Еволюція відносин США і Китаю наприкінці XX – в першій чверті XXI
століття: політичні та економічні аспекти»

Тема кваліфікаційної роботи є надзвичайно актуальною, оскільки взаємини Сполучених Штатів Америки та Китайської Народної Республіки визначають конфігурацію сучасного міжнародного порядку, темп глобальних політичних та економічних трансформацій, а також характер стратегічної конкуренції провідних центрів сили. Аналіз довгострокової динаміки американсько-китайських відносин дає можливість оцінити еволюцію глобальної системи, зрозуміти причини зміни балансу впливу у XX–XXI ст. та сформулювати прогностичні оцінки щодо майбутнього світового розвитку.

У роботі визначено мету, завдання, об'єкт та предмет дослідження. Поставлені завдання логічно структуровані, чіткі, взаємопов'язані та повністю відповідають обраній тематиці. Структура кваліфікаційної роботи є обґрунтованою та збалансованою: вступ, три розділи, висновки та список використаних джерел. Матеріал подано послідовно, із коректним дотриманням академічних вимог та методологічних підходів.

Перший розділ присвячено теоретико-методологічним засадам аналізу американсько-китайських відносин, а також джерельній базі дослідження. Автор розглянув еволюцію відносин США і КНР як об'єкт міжнародно-політичних студій, окреслив понятійно-категоріальний апарат, необхідний для дослідження стратегічної конкуренції, співпраці та глобальних процесів взаємодії двох держав. Визначення та інтерпретація ключових понять є коректними і сформованими відповідно до підходів сучасної політичної науки.

Другий розділ роботи зосереджений на історичній динаміці американсько-китайських відносин наприкінці XX – у першій чверті XXI ст. Проаналізовано процес нормалізації відносин США та КНР у 1970-х – 1980-х рр., охарактеризовано особливості взаємодії у 1990-х – на початку 2000-х рр., простежено перехід від партнерської взаємодії до зростання стратегічного суперництва у 2010-х – першій половині 2020-х рр. Автор продемонстрував здатність аналізувати трансформацію політики обох держав, простежуючи зміни міжнародної системи, інтересів та глобальних викликів.

Третій розділ присвячено економічному виміру двосторонніх відносин. Послідовно висвітлено зростання економічної взаємозалежності США та Китаю у XXI ст., окреслено причини, перебіг і наслідки торговельних війн між країнами, проаналізовано американсько-китайське технологічне суперництво та його вплив на глобальну й

регіональну економічну безпеку. Представлений матеріал є ґрунтовним, аналітично чітким та підтвердженим джерельною базою.

Автор продемонстрував високий рівень теоретичної та методологічної підготовки та вміння добирати інструменти наукового аналізу відповідно до специфіки дослідження. Застосування системного методу забезпечило комплексне бачення політичних і економічних процесів у двосторонніх відносинах, тоді як історичний метод дозволив послідовно простежити етапи формування та розвитку американо-китайської взаємодії. Використання порівняльного підходу надало можливість проаналізувати відмінності та подібності стратегій Вашингтона і Пекіна, а структурно-функціональний аналіз сприяв визначенню ключових механізмів взаємодії між державами. Метод аналізу документів забезпечив опрацювання нормативно-правової бази, міжнародних угод і політичних рішень, що впливали на характер співробітництва та суперництва. Прогностичний підхід дозволив оцінити потенційні сценарії еволюції відносин США та КНР, а емпіричні методи стали основою для опрацювання фактологічного матеріалу та статистичних даних. Такий методологічний комплекс свідчить про здатність автора здійснювати багаторівневий аналіз та формувати науково обґрунтовані висновки.

Отримані результати дозволяють узагальнити ключові тенденції розвитку стратегічних відносин США і КНР, визначити особливості політичної, торговельно-економічної та технологічної взаємодії двох держав. Висновки логічні, обґрунтовані, відповідають поставленим завданням і відображають комплексне бачення проблематики.

До недоліків роботи можна віднести те, що окремі аспекти торговельно-технологічної конкуренції могли б бути проаналізовані ширше з урахуванням порівняння з іншими акторами міжнародної системи. Проте це не впливає на загальну якість та наукову цінність роботи.

У цілому, кваліфікаційна робота магістра «Еволюція відносин США і Китаю наприкінці XX – в першій чверті XXI століття: політичні та економічні аспекти» є самостійним, змістовним та науково обґрунтованим дослідженням. Результати мають теоретичне та практичне значення, можуть бути використані в аналізі зовнішньої політики США та КНР, а також у формуванні підходів України до взаємодії з провідними глобальними акторами.

Робота заслуговує на оцінку «відмінно», а її автор, Мартишко Ігор Антонович гідний присвоєння кваліфікації магістра з міжнародних відносин; міжнародних відносин, суспільних комунікацій та регіональних студій.

Рецензент:

доктор економічних наук, доцент,
професор кафедри міжнародних
економічних відносин та логістики
Харківського національного університету
імені В.Н. Каразіна

Анна ЗАЙЦЕВА
(прізвище та ініціали)